

Standardy edukacji muzycznej

Opracowanie

Zofia Konaszkiewicz

Romualda Ławrowska

Barbara Nowak

Wiesława Aleksandra Sacher

Barbara Smoleńska-Zielińska

Wprowadzenie

Muzyka, w swoich różnorodnych formach, zawsze istniała w życiu społeczeństw, pełniąc w nich wiele istotnych funkcji. W odniesieniu do społeczeństwa przyczynia się do jego integracji w obrębie różnych subkultur, np. lokalnych, regionalnych, czy związanych z określoną grupą społeczną. W odniesieniu do narodu przyczynia się do zachowania tożsamości narodowej. W odniesieniu do jednostki stymuluje rozwój osobowości w wymiarze estetycznym i ogólnym.

Warunkiem koniecznym do zaistnienia tych pozytywnych funkcji jest powstanie u poszczególnych osób określonych potrzeb i motywacji. Jak wiadomo, potrzeby kulturalne, w tym muzyczne, należą do potrzeb wyuczonych, nabytych ze środowiska społecznego. Antonina Kłoskowska mówi o potrzebach autentycznie odczuwanych, a także uznawanych czyli istniejących poprzez wpływ grupy odniesienia poszczególnych ludzi.¹ W zaspakajaniu tego rodzaju potrzeb niezbędne jest pojawienie się odpowiednich motywacji działania. Mogą to być motywacje zewnętrzne związane z zachowaniami manifestacyjnymi i motywacje wewnętrzne związane z autentycznie odczuwanymi potrzebami.

W tym kontekście jako zagadnienie pierwszoplanowe jawi się edukacja muzyczna społeczeństwa. Jej celem jest uformowanie kultury muzycznej poszczególnych osób. Wykorzystując ustalenia Marii Gołaszewskiej dotyczące struktury kultury estetycznej, można analogicznie mówić o strukturze kultury muzycznej.² Tak więc na kulturę muzyczną składa się: wrażliwość muzyczna zarówno sensoryczna, jak też wrażliwość na struktury muzyczne i wartości; doświadczenie, a więc kontakt bezpośredni z dziełami muzycznymi, kontakt pośredni poprzez dźwięk reprodukowany i własna amatorska działalność muzyczna; wiedza z zakresu historii, teorii i estetyki muzycznej; umiejętność włączania doświadczeń związanych z muzyką w całość swego życia, a więc systematyczny rozwój osobowości estetycznej

¹A. Kłoskowska, *Społeczne ramy kultury*, Warszawa 1972.

²M. Gołaszewska, *Kultura estetyczna*, Warszawa 1989.

i ogólnej. Uformowanie tak zarysowanej kultury muzycznej wymaga określonego systemu działań społecznych, edukacyjnych i wychowawczych, zgodnie z wysuniętym przez Stefana Szumana hasłem upowszechniania, uprzystępniania i udostępniania sztuki.³

W historii społeczeństw element edukacji muzycznej zawsze był obecny i miał swoją określoną specyfikę w odniesieniu do poszczególnych warstw społecznych. Był ściśle związany ze światem wartości estetycznych i ogólnych. We wszelkiej edukacji, w tym także edukacji muzycznej, muszą być uwzględnione przede wszystkim wartości obiektywne, istniejące niezależnie od naszych ocen i upodobań, a w dalszej kolejności także wartości subiektywne związane ze sferą gustów osobistych. Muszą też być uwzględnione wartości absolutne jako stały aksjologiczny fundament wychowania, w przeciwieństwie do wartości względnych, których wartościowość wynika z czegoś poza nimi samymi. Ten kontekst wartości jest szczególnie ważny, gdyż edukacja muzyczna nie może być sztucznie wypreparowana z całości procesu nauczania i wychowania, musi być jej integralną częścią. Historia edukacji muzycznej ukazuje klarowny system działań nastawiony na formowanie kultury muzycznej określonej grupy społecznej, w określonym momencie dziejów.

W obecnych czasach wystąpiły bardzo poważne zakłócenia i utrudnienia w zakresie edukacji muzycznej. Nie sposób omówić tutaj nawet tych najważniejszych, ale trzeba wspomnieć choć o kilku. W epoce kultury masowej i związanych z nią środków masowego przekazu przestrzeń akustyczna człowieka wypełniła się szczerlnie różnego rodzaju bodźcami akustycznymi, które atakują jednostkę niezależnie od jej woli i przed którymi nie można się obronić. Współczesny człowiek żyje w permanentnym hałasie bardzo często przekraczającym dopuszczalne normy. Wzmacniają go stosowane urządzenia, np. powszechne słuchanie przez słuchawki, masowe imprezy muzyczne, dyskoteki, co dało w efekcie uszkodzenia słuchu dużej części dzieci i młodzieży. Skutkiem jest także zanik wrażliwości, nietolerowanie ciszy. Muzyka stanowi nieustanne tło życia codziennego i jest to muzyka niewielkiej wartości lub przeciwna wszelkim wartościom. To ona, niestety, kształtuje gusty młodych. Muzyka artystyczna została przeciwstawiona produkcji masowej, która jest łatwo dostępna i agresywnie reklamowana. Młodzież stanowi bowiem bezcenne źródło zysku dla skomercjalizowanej kultury masowej. Uczniowie

³S. Szuman, *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1969.

przychodzą do szkoły z mocno ukształtowanymi preferencjami, przez które bardzo trudno się przebić z wartościowymi treściami. Na etapie wcześniejszej edukacji pozytywne treści torpedują często nie w pełni świadomi problemu rodzice. Można mówić o powszechnej barbaryzacji kultury, w tym także kultury muzycznej. Kultura masowa przyniosła także zamiast czynnego uczestnictwa bierny odbiór oferowanych dóbr czy raczej produktów. Nastąpiło powszechne wypieranie z kręgu zainteresowań tego, co trudniejsze, bardziej ambitne, czy obce tylko z racji braku doświadczeń. Muzyka jest obecnie wykorzystywana przede wszystkim jako rozrywka bardzo niskiego rzędu.

W szkolnictwie ogólnokształcącym od lat brakuje sensownie prowadzonej edukacji muzycznej. Ograniczenie wymiaru czasowego spowodowało zmniejszenie się liczby wysoko kwalifikowanych nauczycieli. Drastycznie zmniejszyła się liczba muzycznych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Media publiczne prawie całkowicie zaniedbały udział w edukacji muzycznej. Badacze zjawiska apelują o jak najszybsze działania naprawcze, bo od tego zależy przyszłość polskiej kultury muzycznej. Temu właśnie ma służyć opracowanie narodowych standardów edukacji muzycznej.

Edukacja muzyczna powinna dotyczyć całego społeczeństwa, wszystkich etapów życia człowieka. Zacząć należy od najmłodszych, którzy w domach rodzinnych pozbawieni są pozytywnych doświadczeń muzycznych, jak chociażby śpiewanie przez matki kołysanek. W ostatnich latach pojawiły się specjalnie organizowane zajęcia dla matek z małymi dziećmi uczące wprowadzania w elementarne doświadczenia muzyczne, a nawet wskazówki dla działań w okresie prenatalnym. Należy zdawać sobie sprawę z wielkiej roli rodziców w alfabetyzacji muzycznej dziecka także na dalszych etapach jego rozwoju i w miarę możliwości prowadzić edukację muzyczną rodziców. Inną ważną i zaniedbaną grupą są osoby starsze, których liczba w nowoczesnych społeczeństwach gwałtownie rośnie. Edukacja muzyczna stanowić może w tym okresie bardzo ważny element życia i jest to pole działania dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku, a także różnych zespołów amatorskich. Najważniejszy jednak podmiot edukacji muzycznej to dzieci i młodzież uczęszczające do różnego rodzaju szkół i przedszkoli. Tą szczególnie ważną grupą powinno z wyjątkową pieczęą zająć się Ministerstwo Edukacji Narodowej, a także Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Edukacja muzyczna na wszystkich etapach rozwojowych dziecka i młodego człowieka, a także we wszystkich formach przekazu powinna mieć dwa cele. Z jednej strony, musi to być wprowadzanie w historyczny dorobek muzyczny ludzkości i formowanie gustu muzycznego. Z drugiej strony, zajęcia muzyczne muszą mieć charakter ogólnorozwojowy. Badania muzykologiczne i etnograficzne, a także pojawienie się cywilizacji dźwięku reprodukowanego sprawiły, że współczesny człowiek może mieć kontakt z utworami muzycznymi niemal wszystkich epok, a także niemal wszystkich kręgów kulturowych. Badania psychologiczne i pedagogiczne wskazują z kolei, w jaki sposób wykorzystać zajęcia muzyczne dla stymulacji rozwoju dziecka czy też dla różnego rodzaju działań korekcyjnych.

Można więc powiedzieć, że każde zajęcia muzyczne, niezależnie od tego z kim i w jakiej formie są prowadzone, muszą uwzględniać aspekt edukacyjny, wychowawczy i korekcyjno-terapeutyczny. I tak na przykład, śpiewanie w amatorskim zespole muzycznym, w którym wykonywany jest wartościowy repertuar, kształtuje gust muzyczny i uczy wartościowania. Dziecko uczy się fachowej pracy z własnym głosem i zdobywa różne wiadomości muzyczne między innymi z zakresu dynamiki, agogiki. Są to walory edukacyjne. Poza tym dziecko uczy się pracy w zespole, liczenia się z innymi, doświadcza tego, że efekt pracy zależy od wszystkich, że zarówno sukces, jak i porażka są dziełem całego zespołu. Są to walory wychowawcze. Może zdarzyć się także, że dzieci nieśmiałe w zespole nabędą stopniowo pewności siebie, że dziecko jękające się dzięki innemu sposobowi oddychania może swobodnie śpiewać, co daje mu wielkie zadowolenie. Są to walory terapeutyczne. W ten sposób można by przeanalizować wszystkie formy edukacji muzycznej. W dzisiejszych czasach szczególną uwagę trzeba zwrócić na aspekt korekcyjno-terapeutyczny, gdyż współcześni uczniowie mają bardzo wiele kłopotów z dobrym funkcjonowaniem fizycznym i psychicznym. Zajęcia muzyczne mogą być tutaj wielką pomocą. Muszą to być jednak zajęcia prowadzone fachowo i odpowiedzialnie. Obecnie mamy bowiem bardzo wiele propozycji zajęć z szeroko rozumianej muzykoterapii, które są bezwartościowe lub nawet szkodliwe. Duży popyt na różnego rodzaju zajęcia terapeutyczne sprawia, że do dzieła zabierają się osoby nieodpowiednie.

Edukacja muzyczna dokonuje się w ramach systemu instytucji, w którym, jak już zostało powiedziane, najważniejszym ogniwem są

przedszkole i szkoła. W przedszkolu powinna być prowadzona rytmika w ramach normalnego cyklu obowiązkowych dla wszystkich dzieci zajęć przedszkolnych, a nie jak to się dzieje od pewnego czasu w wielu przedszkolach, w ramach nadobowiązkowych zajęć popołudniowych. Ta niekorzystna zmiana spowodowała, że na skutek interwencji niemających właściwego rozeznania rodziców, w wielu placówkach rytmika została zlikwidowana na rzecz innych zajęć, z wielką szkodą dla muzycznego i ogólnego rozwoju dziecka. Prowadzona być musi przez wykwalifikowaną rytmiczkę, a nie przez nauczycielkę przedszkola.

Następnym etapem jest szkoła podstawowa. W nauczaniu początkowym, które jest nauczaniem zintegrowanym, muzyka, ze względu na specyfikę umiejętności muzycznych, powinna być prowadzona przez nauczyciela muzyki, a nie przez nauczyciela nauczania początkowego. W klasach IV–VI szkoły podstawowej, a także w gimnazjum i liceum lekcje muzyki powinny być we wszystkich klasach prowadzone przez nauczyciela specjalistę. Daje to ciągłość w poznawaniu danej dyscypliny. Uczniowie powinni mieć także możliwość zdawania matury z muzyki. We wszystkich typach szkół musi znaleźć się miejsce dla różnorodnych kółek zainteresowań związanych z muzyką, w których uczniowie mogą rozwijać swoje predyspozycje i uczyć się wartościowego spędzania czasu wolnego. Powinna też zostać stworzona możliwość nauki gry na instrumencie za niewielką opłatą.

Innym ogniwem systemu edukacji muzycznej są pozaszkolne instytucje kulturalne. To właśnie w nich tradycyjnie ma miejsce amatorskie uprawianie muzyki, które pozwala na rozwój zdolności i zainteresowań. Różne badania wykazują, że aktywne uprawianie muzyki w postaci grania czy śpiewania wciąż jest bardzo atrakcyjne dla dzieci i młodzieży. To właśnie chęć aktywności muzycznej stanowi główny motyw ich w znakomitej większości pozytywnego ustosunkowania do muzyki.

Działalnością edukacyjną muszą zająć się w większym stopniu instytucje muzyczne, takie jak filharmonie, opery, teatry i muzea muzyczne. Do tej pory ich działalność edukacyjna była w większości marginalna. W obecnej sytuacji muszą wpisać tę działalność w swoje obowiązki priorytetowe i wykazać się aktywnością, inicjatywą i pomysłowością. Szczególne miejsce w edukacji muzycznej, z racji na zasięg swojego oddziaływania i możliwości techniczne, powinny zająć media. To one są przede wszystkim odpowiedzialne za poziom kultu-

ralny społeczeństwa, a także za świadomość społeczeństwa związaną z edukacją kulturalną, w tym muzyczną. Muszą wprowadzać ambitne programy i fachowo stymulować do ich oglądania i słuchania. Media powinny prowadzić regularne audycje edukacyjne przeznaczone dla dzieci i młodzieży. Powinny też systematycznie upowszechniać wielkie dzieła muzyczne i ich twórców. Duże potencjalne możliwości w tym zakresie mogą mieć odpowiednio skonstruowane programy komputerowe. Medialna edukacja muzyczna powinna być ściśle powiązana ze szkolną edukacją muzyczną.

Osobnym zagadnieniem jest szkolnictwo muzyczne, przeznaczone dla uzdolnionych muzycznie, które w Polsce ma wspaniałą tradycję i wielkie osiągnięcia. W ciągu kilkudziesięciu lat funkcjonowania uległo jednak różnym deformacjom i wymaga zdecydowanej reformy.

Jeszcze innym obszarem są szkoły i inne placówki przeznaczone dla dzieci niepełnosprawnych, w których także powinna być obecna obowiązkowa edukacja muzyczna zgodna z programem szkolnictwa ogólnokształcącego. Dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych powinny też mieć możliwość uczestniczenia w różnorodnych, dostosowanych do ich możliwości, zajęciach muzycznych.

We wszystkich instytucjach potrzebny jest swoisty pośrednik pomiędzy muzyką a człowiekiem. Są to przede wszystkim nauczyciele, ale także animatorzy, instruktorzy, prelegenci. Od nich zależy najwięcej w edukacji muzycznej. Ich rola jest niezmienna w czasach tak szybkich i radykalnych zmian w otaczającym świecie. Bezpośredni kontakt z człowiekiem zawsze musi pozostać najważniejszy. To oni powinni być niesłuchanie starannie przygotowywani w odpowiednich uczelniach do swojej pracy. Powinni także mieć świadomość doniosłości swoich zadań, które w dzisiejszym świecie swoistej pustyni kulturalnej można określić jako misję.

Działalność całego systemu instytucji powinna doprowadzić do tego, że człowiek będzie prowadził własną autoedukację muzyczną przez całe życie, uczestnicząc w różnorodności form i przejawów życia muzycznego. Chodzi o docieranie zarówno do wartości tradycyjnych, jak i do nowoczesności. Maria Gołaszewska podkreśla, że im więcej funkcji spełnia sztuka w życiu danego człowieka, tym pełniej jest odbierana i pełniej włączana w całość własnego życia.⁴

Edukacja muzyczna ma przede wszystkim charakter praktyczny i jako taka powinna być rozwijana. Konieczna jest jednak teoretycz-

⁴M. Gołaszewska, *op. cit.*

na obudowa tego procesu edukacyjnego. Potrzebne jest prowadzenie prac badawczych z zakresu uczestnictwa w kulturze muzycznej, co pozwoli na diagnozowanie różnych zjawisk i optymalizację działań. Potrzebne są także prace estetyczne, psychologiczne, pedagogiczne, które wskażą cele i pogłębią ich rozumienie. Praktyczna praca pedagogiczna musi być systematycznie poszerzana i rozbudowywana. Prac teoretycznych nie potrzeba bardzo wiele, ale muszą być wartościowe. W dzisiejszych czasach nastąpiło bowiem zaburzenie proporcji — obserwujemy ogromne zawężenie muzycznej praktyki edukacyjnej i wielki rozrost życia pseudonaukowego.

Przedszkole

Wprowadzenie

Edukacja muzyczna w przedszkolu jest kolejnym, po środowisku rodzinnym, ogniwem wychowania muzycznego dziecka. W przedszkolu kształcenie muzyczne jest integralną częścią pierwszego etapu nauczania, zajmuje w nim znaczące miejsce z uwagi na szczególne predyspozycje dzieci w wieku 3–7 lat życia do zajmowania się muzyką i zabawami muzyczno-ruchowymi. Każde dziecko dysponuje wrodzonymi zadatkami zdolności muzycznych, a zatem ma prawo do ich rozwijania w początkowym etapie edukacji, który jest okresem szczególnej podatności na kształcenie słuchu muzycznego i muzykalności. Równocześnie sprawność słuchowa i muzyczno-ruchowa dziecka wspiera proces jego komunikacji, społecznienia, akulturacji, tworzy warunki dla rozwoju sfery poznawczej.

Edukację muzyczną realizuje się poprzez wielostronne organizowanie aktywności muzycznej dziecka i przez to wspieranie jego wszystkich sfer rozwoju: umysłowego, emocjonalnego, fizycznego, moralnego, z uwzględnieniem rozwoju zainteresowań i motywacji promuzycznych. Rodzaje aktywności muzycznej to stosowane przeziennie ćwiczenia mowy i śpiew, słuchanie aktywne muzyki, ruch przy muzyce, gestodźwięki i gra na instrumentach perkusyjnych. Możliwość angażowania całego organizmu równocześnie z odczuwaniem dźwięków w sferze estetyczno-emocjonalnej stwarza niepowtarzalne możliwości kształtowania całej osoby i wspierania rozwoju dziecka. Stosowane metody wynikają z założeń pedagogiki zabawy, pedagogiki muzycznej, rytmiki, kinezylogii edukacyjnej, metody dobrego startu i ruchu rozwijającego oraz zasady wychowania i uczenia się przez przeżywanie, radosne doświadczanie muzyki w zakresie dostępnym dla dziecka na tym etapie rozwoju.

Zjawiska muzyczne łączą się ze wszystkimi tematami poznawczymi w programie przedszkola, a także same stają się obiektem zainteresowania, reagowania, rozróżniania, rozpoznawania, określania,

nazywania. Kategoriami poznawczymi są elementy muzyki, takie jak: tempo, rytm, metrum, melodia, cechy dźwięków: wysokość, barwa, artykulacja, a także budowa utworu. Z tego względu istotny jest celowy i trafny dobór materiału muzycznego do zabaw i ćwiczeń dziecięcych. Jest nim mowa, archetypy rytmiczne i melodyczne, muzyka elementarna, folklor dziecięcy, a także łatwe piosenki oraz krótkie utwory lub fragmenty muzyki artystycznej, zwłaszcza muzyki ilustracyjnej, przede wszystkim muzyka rodzima, polska oraz innych narodów.

Rozwój słuchu muzycznego dokonuje się poprzez ćwiczenia słuchowo-głosowo-ruchowe realizowane sekwencyjnie. Nauczyciel czuwa nad rozwojem indywidualnych zdolności muzycznych każdego dziecka, uwzględniając stopień trudności zwłaszcza w obrębie zadań z wykorzystaniem mowy, rytmizacji, melorecytacji, różnicowania wysokości dźwięku. Stwarza w ten sposób systematycznie sytuacje do rozwoju korelacji słuchowo-głosowej dziecka. Bezwzględnie wymagane jest podmiotowe traktowanie dzieci w poczuciu bezpieczeństwa i akceptacji dla podejmowanego wysiłku, niezniechęcanie do aktywności muzycznej, stawianie zadań na miarę indywidualnych możliwości przy równoczesnym nagradzaniu tylko pozytywnych wykonań.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi muzycznych

Ekspresja muzyczna dziecka dokonuje się w obrębie aktywności ruchowej, wokalne i instrumentalnej w formie spontanicznej, swobodnej lub kierowanej. Stopień samodzielności dziecka zależy od etapu edukacji muzycznej w przedszkolu i jego indywidualnych możliwości, a poziom wypowiedzi muzycznych od ilości doświadczeń słuchowych (audiacji), ruchowych i głosowych. Dziecięce wypowiedzi muzyczne nie mają na ogół wartości artystycznej, lecz istotny jest tu sam akt twórczy.

Ekspresja muzyczno-ruchowa

Dziecko słucha muzyki granej przez nauczyciela lub z nagrań płytowych i reaguje na nią gestami, gestodźwiękami, porusza się swo-

bodnie w przestrzeni. Wraz z nauczycielem dzieci opracowują ruchowo piosenki: stosują ruch ilustracyjny, inscenizowany, taneczny, rytmiczny. Naśladują zjawiska przyrodnicze, zachowania osób, zwierząt itp. ruchem poddanym dyscyplinie rytmicznej i metrycznej. Opanowują równocześnie takie elementy ruchowe, jak rytmiczny marsz, bieg, podskoki zmienne, skoki obunóż, obroty. Rozróżniają prawą i lewą stronę ciała oraz kierunki ruchu (przód, tył, prawo, lewo), uczą się zagospodarowywania przestrzeni i czasu za pomocą ruchu, koordynują ruchy różnych części ciała. Wykonują elementy tańców ludowych w układzie dla dzieci (kroki, figury), a następnie łączą je w większe całości, najpierw pod kierunkiem nauczyciela, później z próbami samodzielności.

Ekspresja wokalna

Dziecko wykonuje szereg ćwiczeń logorytmicznych w formie zabaw oddechowych, dykcyjnych, związanych zawsze z ruchem i rytmiczną mową. Naśladuje głosem odgłosy z otoczenia, rytmizuje krótkie teksty, śpiewa krótkie frazy w oparciu o tekst, np. śpiewa swoje imię, tworzy zakończenie melodii. Śpiewa piosenki dostosowane do swoich możliwości wokalnych.

Ekspresja instrumentalna

W początkowej fazie nauczania dzieci poznają charakterystyczną barwę i sposób gry na poszczególnych instrumentach perkusyjnych: grzechotce, bębenu, kołatce, klawesach, trójkącie itd. Tworzą też własne instrumenty z dostępnych przedmiotów.

Nauczyciel stwarza sytuacje inspirujące wyobraźnię dziecka za pomocą bajek, poezji, prozy lub wytworów plastycznych. Dziecko ilustruje dźwiękowo akustyczną część opisywanych zdarzeń, zjawisk: dobiera instrumenty lub przedmioty akustyczne do naśladowania odgłosów przyrody, tworzy opowieści ruchowo-dźwiękowe. Tworzy proste akompaniamenty do piosenek. Improvizuje w grze na instrumentach.

Słuchanie, rozumienie i przeżywanie muzyki

Poziom percepcji, rozumienia i przeżywania muzyki zależy od jakości i liczby wczesnodziecięcych podstawowych ćwiczeń z aktywnym (a nie biernym) słuchaniem muzyki. Ważna jest koncentracja uwagi słuchowej dziecka, tworzenie przez nauczyciela sytuacji różnicowania barwy różnych źródeł dźwięków, ich odległości od słucha-

cza, tworzenia wyobrażeń muzycznych, a także zaciekawianie, kierowanie uwagą słuchową, stwarzanie możliwości wyrażania przeżyć związanych z muzyką. W konsekwencji dziecko:

- koncentruje się na słuchanej muzyce przez 2–3 minuty;
- rozróżnia barwę instrumentów perkusyjnych, a następnie: fortepianu, trąbki, skrzypiec, wiolonczeli, organów, gitary oraz instrumentów elektronicznych;
- określa słyszane efekty dźwiękowe, na przykład: głośno–cicho, szybko–wolno, krótko–długo, wysoko–nisko, bliżej–dalej ciemno–jasno, wesoło–smutno, pogodnie–ponuro itp.;
- rozpoznaje słyszana/poznaną piosenkę lub utwór muzyczny o wyrazistym charakterze, krótki w czasie, który już wcześniej był przedmiotem aktywności dziecka (słuchanie, ruch z muzyką i in.);
- zauważa powtórzenia znanej części utworu;
- potrafi wyrażać własne emocje związane ze słuchaną muzyką poprzez ekspresję ruchową, dramową, słowną, plastyczną;
- zna pojęcia: muzyk, orkiestra, koncert, śpiewak i inne.

Wiedza i umiejętności posługiwania się językiem muzyki

Na poziomie edukacji przedszkolnej kształtują się wszystkie podstawowe wyobrażenia muzyczne. Dziecko z racji naturalnych dyspozycji rozwojowych bardziej koncentruje się na słyszeniu i odczuwaniu (emocjonalnym, estetycznym) muzyki i związanej z tym aktywności niż na wiedzy i pojęciach muzycznych. Nauczyciel jednak organizuje zabawy w taki sposób, by uwypuklić dane zjawisko muzyczne w odpowiednio wyrazistej postaci, by dziecko mogło je spostrzec, odróżnić i zareagować na nie. Najczęściej nauczyciel ukazuje je w relacji przeciwieństw, na przykład zjawiska dynamiczne głośno–cicho, coraz głośniej–coraz ciszej. Na podstawie wielostronnych i wielozmysłowych, systematycznie organizowanych doświadczeń (wrażeń akustycznych wspieranych przez wrażenia wzrokowe, ruchowe) dziecko buduje swoje wyobrażenia dotyczące muzyki. Dzieje się to stopniowo i około 6. roku życia uzyskuje odpowiedni poziom kompetencji wyrażony aktywnością muzyczną:

- porusza się w przestrzeni w rytmie prostych akompaniamentów (rozróżnia marsz, bieg, skoki, podskoki);
- prawidłowo powtarza kroki taneczne, rozpoznaje akompaniament muzyczny tańców;

- rozróżnia barwę instrumentów muzycznych oraz głosów: głos męski i kobiecy;
- reaguje ruchem i nazywa tempo: wolno, szybko, wolniej, szybciej;
- reaguje na dynamikę i nazywa: głośno, cicho, głośniejsze, ciszej;
- rozróżnia rejestry dźwięków instrumentu: wysoki, średni, niski;
- prawidłowo powtarza klaskaniem prosty rytm złożony z ćwierćnut i ósemek;
- powtarza zrytmizowany tekst za nauczycielem;
- reaguje ruchem na zmieniające się metrum;
- porównuje wysokość dwóch dźwięków;
- śpiewa poprawnie krótkie melodie, śpiewanki, wyliczanki, wierszowanki;
- zna, zapamiętuje i odtwarza kilka do kilkunastu piosenek;
- reaguje na umowne sygnały muzyczne i rozpoznaje słyszane wcześniej utwory;
- uczestniczy w realizacji prostych układów tanecznych;
- określa nastrój utworu (wesoły, smutny itd.);
- dokonuje oceny (ładna, brzydka, podoba się, nie podoba).

Edukacja muzyczno-medialna

Dziecko w wieku przedszkolnym podlega naturalnej akulturacji w środowisku rodzinnym. Obecnie dokonuje się zmiana zwyczajów i sposobów kontaktowania się z muzyką. Częściej niż śpiew matki, babci, rodziny dziecko słyszy muzykę za pośrednictwem nagrań radiowych i telewizyjnych. Rzadziej słucha bajek muzycznych z płyt. Prawie nie spotyka się świadomego doboru muzyki do słuchania dla dzieci, najczęściej jest ona tłem akustycznym do zwykłych czynności domowych, płynących z radia lub TV.

Na tle takich uwarunkowań nauczyciel przedszkola staje się świadomym przewodnikiem dziecka po świecie muzyki, kontaktując go z wartościową, zróżnicowaną muzyką artystyczną. Dziecko naśladuje postawę i wybory estetyczne nauczyciela, czym zobowiązuje go do wprowadzania w świat obiektywnych wartości kultury muzycznej. Do aktywnych form skorelowanych ze słuchaniem muzyki nauczyciel wykorzystuje nagrania płytowe muzyki wokalne i instrumentalnej reprezentujące różne style i gatunki muzyczne. Muzyka może być między innymi inspiracją do ekspresji plastycznej, słownej i opowieści ruchowych.

Do zajęć stosuje też nagrania radiowych lub telewizyjnych audycji muzycznych, filmy muzyczne w odpowiedniej oprawie dydaktycznej. Poznanie i wykorzystanie technicznych środków słuchowych i wzrokowych służy też do nagrywania dziecięcych wykonań muzycznych wokalnie-instrumentalnych, rytmiczno-ruchowych i tanecznych. Należy dbać o dobrą jakość nagrań i emisji, aby dzieci przyzwyczajały się do estetycznych brzmień na tle ciszy i w atmosferze skupienia.

Kompetencje muzyczno-medialne dziecka:

- rozmawia na temat słyszanej muzyki;
- posługuje się aparaturą odtwarzającą muzykę;
- odróżnia muzykę popularną od muzyki artystycznej;
- korzysta z różnych programów edukacyjnych i kulturalnych pod opieką nauczyciela;
- korzysta z muzycznych programów komputerowych;
- przyzwyczaja się do swobodnego wyboru oraz oceny muzyki.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze muzycznej

W przedszkolu istnieje możliwość częstych kontaktów z muzyką. Muzyka elementarna obecna jest na każdym zajęciu w przedszkolu, co przyczynia się do rozwoju zainteresowań i potrzeby zajmowania się muzyką. Oprócz tego nauczyciel każdej grupy wiekowej tworzy specjalne okazje do słuchania muzyki artystycznej, oswaja dzieci z różnymi jej gatunkami, rozbudza zainteresowanie brzmieniem głosów i instrumentów, aby w przyszłości dzieci nie dystansowały się od trudniejszych, bardziej złożonych form muzycznych. W miarę możliwości każde dziecko powinno uczestniczyć przynajmniej kilka razy w ciągu pobytu w przedszkolu w koncertach na żywo w wykonaniu profesjonalnych muzyków, organizowanych w przedszkolu, a także w imprezach muzycznych w salach koncertowych, teatrze muzycznym, w szkołach muzycznych, domach kultury itp. Dzieci biorą aktywny udział w przedstawieniach słowno-muzycznych, konkursach organizowanych w przedszkolu i na zewnątrz. Omawiane powinny być tematy związane z wydarzeniami muzycznymi w telewizji i instytucjach kulturalnych.

Pakiety uzupełniających zajęć muzycznych

Do codziennego oddziaływania umuzykalniającego przedszkola należy dodać pakiety uzupełniających zajęć dla różnych, specyficznych potrzeb dzieci w wieku 3–6 lat. Mają one na celu:

1) dla dzieci przeciętnie i ponadprzeciętnie uzdolnionych — rozwijanie zainteresowań i specjalnych uzdolnień;

2) dla dzieci z dysfunkcjami rozwojowymi, jak na przykład wady wymowy, trudności z koordynacją ruchową, zaburzenia zachowania: nieśmiałość, nadpobudliwość itp. — wyrównywanie szans rozwojowych.

Zajęcia do wyboru przez rodziców, przy współpracy i doradztwie nauczycieli przedszkola lub poradni rozwojowych są następujące:

- rytmika;
- logorytmika;
- wychowanie taneczne;
- teatrzyk muzyczny;
- „piosenkarnia”.

Proponuje się etatowe zatrudnianie nauczycieli pedagogów muzyki w miarę potrzeb i możliwości przez jedno lub więcej przedszkoli do realizacji muzycznych zajęć dodatkowych.

Warunki realizacji programów muzycznych opartych na standardach

Kadra pedagogiczna

Edukację muzyczną w przedszkolu prowadzi nauczyciel specjalista pedagogiki przedszkolnej z przygotowaniem muzycznym przynajmniej na poziomie szkoły średniej, włączając tę edukację w całość codziennych oddziaływań rozwojowo-wychowawczych i kształcących. Dyrekcja przedszkola stwarza warunki doskonalenia się nauczycieli w zakresie nowoczesnych metod wychowania muzycznego dzieci w wieku 3–6 lat życia w formie warsztatów, kursów lub studiów podyplomowych.

W przedszkolach istnieje często potrzeba tworzenia zajęć specjalnych dla grup z trudnościami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz dla

dzieci o specjalnych zainteresowaniach lub wyższych niż przeciętne uzdolnieniach muzycznych. W ślad za tym idzie potrzeba zatrudniania specjalistów pedagogów muzyki – absolwentów edukacji muzycznej, rytmiki lub baletu — przynajmniej na poziomie szkół średnich, licencjackich lub magisterskich, podyplomowych z przygotowaniem pedagogicznym.

Warunki lokalowo-przestrzenne i wyposażenie sal przedszkolnych

W zajęciach muzycznych stosuje się przemiennie różne rodzaje aktywności dzieci, przewagę stanowią zajęcia muzyczno-ruchowe, toteż sale powinny być wyposażone w odpowiednią wentylację i przestrzeń do swobodnego ruchu przy muzyce. W sali znajduje się kącik muzyczny z dobrej jakości instrumentami perkusyjnymi i przedmiotami akustycznymi oraz nagraniami płytowymi i sprzętem do odtwarzania muzyki, plansze z ilustracjami instrumentów orkiestrowych i inne, a także rekwizyty do zabaw ruchowych, takie jak piłki, obręcze, skakanki, kolorowe chusty i szarfy. Urządzenia do odtwarzania muzyki, filmów i koncertów muzycznych – techniczne środki słuchowe i słuchowo-wzrokowe powinny być dobrej jakości i podlegać stałej konserwacji; w każdej sali ma być zapewniony dostęp nauczyciela do płytki CD i DVD oraz do zbiorów materiałów muzyczno-repertuarowych i nut z piosenkami dla dzieci.

Planowanie pracy umuzykalniającej

Planowanie edukacji muzycznej uwzględnia zarówno cele ogólnorozwojowe, jak i kształcenie słuchu muzycznego, głosu dziecka oraz kształtowanie podstawowych/elementarnych wyobrażeń muzycznych. Toteż w cyklu tematów kompleksowych przedszkola powinny znajdować się zawsze wielostronne zabawy i ćwiczenia muzyczne, które stopniowo rozwijają umiejętności i sprawności muzyczne dzieci w sferze audiacji muzycznej, koordynacji słuchowo-ruchowej, słuchowo-głosowej, sprawności motorycznej w grze na instrumentach, a także rozwijają myślenie muzyczne. W każdym zajęciu powinny wystąpić zróżnicowane formy aktywności muzycznej stosowane przemiennie. Wszystkie formy łączą się z aktywnością muzyczno-ruchową dziecka. Na tym etapie edukacyjnym istotna jest kolejność czynności operacyjnych, która prowadzi dziecko

od audiacji muzycznej, poprzez aktywne wykonanie, do rozróżnienia/wyodrębnienia zjawiska muzycznego i kształtowania się wyobrażenia (pojęcia) muzycznego.

Wprowadzaniu nowych treści towarzyszy utrwalanie poznane-
go materiału muzycznego, gdyż sprawności muzyczne kształtują się
przez liczne powtórzenia. Jednak istotne jest urozmaicenie zadań po-
przez stosowanie odmian i przekształceń tej samej zabawy, gry mu-
zycznej. Uwzględnianiu możliwości indywidualnych dzieci towarzy-
szyc powinny próby przekraczania trudności i ograniczeń „krok po
kroku” w poczuciu bezpieczeństwa i akceptacji. Nauczyciel stwarza
warunki zarówno do zbiorowej, jak i indywidualnej aktywności gło-
sowej każdego dziecka, aby stopniowo mogło ono pogłębiać swoje
kompetencje w tym zakresie i kształtować słuch wysokościowy.

Występy i prezentacje osiągnięć muzycznych dzieci nie powinny
zdominować pracy przedszkola. Cele umuzykalniające i wspieranie
muzyką rozwoju ogólnego to nadrzędny cel edukacji muzycznej na
tym etapie, toteż nie może być mowy o stosowaniu treningu muzycz-
nego i nadmiernej liczby forsownych występów i popisów dzieci.

I etap nauczania. Kształcenie zintegrowane. Klasy I–III

Wprowadzenie

Specyfika rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym wymaga skupiania działań edukacyjnych i wychowawczych na procesie integracji, który w naturalny sposób dokonuje się w jego umyśle w drodze doświadczania otoczenia społecznego i materialnego. Stąd praca nauczyciela nauczania zintegrowanego polega na wspieraniu wszechstronnego rozwoju uczniów i wyposażaniu w niezbędne dla dalszej nauki kompetencje, a podstawowym zadaniem szkoły jako instytucji, jest stworzenie właściwych warunków do realizacji celów wychowawczych i edukacyjnych zarówno od strony merytorycznej, organizacyjnej, jak i przedmiotowej.

Z systemu kształcenia zintegrowanego należy jednak wyłączyć edukację artystyczną, ponieważ z dotychczasowych doświadczeń widzimy, że przygotowanie nauczycieli, specjalistów nauczania zintegrowanego jest zbyt słabe, aby podołać temu zadaniu. W zakresie muzyki nauczyciel powinien swobodnie posługiwać się umiejętnościami muzycznymi, czyli powinien czytać nuty, grać na instrumencie akompaniującym, improwizować i tworzyć muzykę dla konkretnych sytuacji dydaktycznych, powinien dobrze znać teoretyczne podstawy pedagogiki, psychologii i dydaktyki muzyki oraz literaturę muzyczną. Dotychczasowe kształcenie nauczycieli w ramach studiów uniwersyteckich czy w wyższych szkołach pedagogicznych jest zbyt skromne, aby ich absolwent uzyskał zarysowane wyżej kompetencje, tym bardziej że w większości przypadków nie selekcjonuje się kandydatów na studia pedagogiczne pod względem uzdolnień muzycznych. Stąd podstawowym założeniem dla proponowanych niżej standardów kształcenia jest konieczność powierzania lekcji muzyki w klasach I–III ogólnokształcącej szkoły podstawowej specjalistom, czyli osobom, które ukończyły przynajmniej średnią szkołę muzyczną i mają odpowiednie przygotowanie pedagogiczne. Drugim waż-

nym założeniem jest objęcie wszystkich dzieci edukacją muzyczną, ponieważ:

- kształcenie muzyczne i powiązane z nim wychowanie taneczne wspiera znacząco rozwój ogólny każdego dziecka;
- wszystkie posiadają uzdolnienia muzyczne i ruchowe, choć ich poziom jest zróżnicowany;
- poznawanie muzyki artystycznej jest sposobem na wykształcenie dobrego smaku muzycznego;
- kształcenie muzyczne jest drogą do kształtowania poczucia piękna.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi muzycznych

Wypowiadanie się językiem dźwięków wymaga od dziecka nie tylko umiejętności, ale i śmiałości oraz wyobraźni. Jego ekspresja muzyczna uwarunkowana jest zarówno czynnikami tkwiącym w dziecku, jak i czynnikami edukacyjnymi. Te pierwsze nauczyciel winien jak najwcześniej rozpoznać, te drugie zaś powinny zawierać wykorzystywanie wszystkich możliwości akustycznych w następujących formach.

- Ekspresja wokalna: stwarzanie okazji do twórczego wypowiadania się w improwizacji melodycznej głosem, kształcenie umiejętności śpiewu zgodnie z możliwościami uczniów (w oparciu o zasady poprawnej emisji głosu), podejmowanie prób czytania nut głosem (w przypadku stosowania metody relacyjnej (relatywnej)), kształcenie wyobrażeń różnicy w wysokości dźwięków i wykonywanie ich głosem, próby kształcenia audiacji (szczególnie w przypadku stosowania metody E. E. Gordona).
- Ekspresja gry na instrumentach szkolnych: poza poprawnością melodyczną i rytmiczną gry nacisk kładzie się na stronę wyrazową wykonań uczniowskich, skupiając się przede wszystkim na interpretacji wykonywanych ćwiczeń i drobnych utworów. W nauce gry na instrumentach należy także zachęcać do podejmowania zadań twórczych w postaci przekształceń melodii i rytmów z wykorzystywaniem możliwych, dla zrozumienia przez uczniów w tym wieku, środków wyrazu muzycznego.

- Ekspresja ruchowo-taneczna: dobierając repertuar do opanowania przez uczniów w krótkim czasie (muzyka elementarna) oraz repertuar z literatury muzycznej do słuchania i interpretacji ruchowej, eksponuje się w ćwiczeniach i zabawach ruchowych z muzyką aspekt estetyczny, przy czym należy starać się, aby uczniowie dostrzegali, że jego źródłem jest muzyka. Kształcąc wrażliwość na muzykę, jednocześnie kształcimy estetykę ruchu. Zajęcia te powinny mieć charakter ludyczny, zachęcać uczniów do twórczego przekształcania opanowanych zabaw ruchowych i tańców.
- Muzyczna ekspresja twórcza: uczniowie powinni mieć okazje do tworzenia muzyki zarówno w sposób spontaniczny, jak i kierowany. W pierwszym przypadku owe okazje to twórczość podczas zabaw muzycznych, np. inscenizacyjnych, w drugim zaś świadome „bawienie się” materiałem dźwiękowym podczas ćwiczeń twórczych głosem i na instrumentach szkolnych (np. przekształcanie rytmów i/lub melodii, tworzenie akompaniamentów do piosenek i utworów instrumentalnych, także odtwarzanych).

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- poprawny pod względem intonacyjnym i rytmicznym śpiew;
- elementarna gra na instrumencie szkolnym z nut lub ze słuchu;
- umiejętność prezentacji (głosowej i/lub instrumentalnej) własnych pomysłów muzycznych w formie prostych improwizacji i akompaniamentów do piosenek dziecięcych;
- poprawny pod względem techniczno-ruchowym, wyrazowym oraz rytmicznym ruch taneczny.

Słuchanie, rozumienie i przeżywanie muzyki

Umiejętność słuchania wpływa na jakość komunikacji dziecka z otoczeniem zarówno w procesie edukacji, jak i w każdej sytuacji życiowej. Dziecko tylko wtedy zrozumie propozycje, polecenia, prośby i informacje, gdy potrafi się skupić na przekazie dźwiękowym mowy żywej i na przekazie z mediów. Zatem kształcenie umiejętności słuchania poprzez ćwiczenia i zabawy w celu osiągnięcia skupienia uwagi na zjawiskach akustycznych jest niezbędne w procesie kształcenia ogólnego i muzycznego.

Podczas każdej lekcji (muzyki) uczniowie powinni słuchać muzyki artystycznej różnych stylów i gatunków, przy czym powinno się utwory powtarzać, aby dziecko mogło je uznać za znane, bliskie. Każ-

dy kontakt z wysłuchaną muzyką powinien też być okazją do wypowiedzania się, z akceptacją wszystkich poglądów, opisów wrażeń i ewentualnych skojarzeń. W kolejnych przesłuchaniach utworu wydobywamy z wypowiedzi dzieci opis ogólnego charakteru muzyki, potem jej formy, z uświadamianiem różnic poszczególnych jej części i/lub fragmentów oraz aparat wykonawczy. Podejmuje się też próbę wykształcania intuicyjnego spostrzegania słuchowego różnic stylistycznych utworów. W ramach uczenia się słuchania i przeżywania muzyki uczniowie powinni mieć kontakt z:

- muzyką elementarną (piosenki dziecięce, rymowanki, opracowane specjalnie ćwiczenia do nauki czytania nut na szkolnych instrumentach muzycznych, własne wytwory muzyczne dzieci tworzone przy pomocy nauczyciela);
- muzyką artystyczną z uwzględnieniem czasu jej trwania oraz trudności z pojmowaniem formy i wyrazu utworu ze względu na możliwości percepcyjne dzieci w tym wieku;
- muzyką ludową polską i krajów sąsiednich (czeską, słowacką, niemiecką, ukraińską itp.);
- muzyką własnego regionu;
- muzyką popularną, z zastrzeżeniem jej wysokiego poziomu kompozycyjnego i wykonawczego.

W repertuarze do słuchania powinny znaleźć się niżej podane utwory.

- Dla klasy I – ilustracyjne i programowe, z uwzględnieniem artystycznej muzyki współczesnej, o krótkim czasie trwania, instrumentalne i wokalne, przy czym zalecane są wykonania wokalnych zespołów dziecięcych lub chórów szkół muzycznych ze względu na obcość brzmienia wyszkolonych głosów operowych (w kontekście obecnego typu medialnej akulturacji muzycznej dzieci).
- Dla klasy II – utwory poznane w klasie pierwszej z zastosowaniem przekładu intersemiotycznego jako sposobu na rozwijanie wyobraźni i wglębianie się w treści muzyki. Wprowadzamy też krótkie utwory późnorennesansowe i barokowe z porównywaniem charakteru i stylu w sposób intuicyjny, szczególnie na przykładach porównań muzyki dawnej i współczesnej.
- Dla klasy III – utwory wszystkich stylów, przy zachowaniu zasady krótkiego czasu ich trwania, z powracaniem do poznanych już w klasach I i II. Niektóre z nich wybieramy do realizacji ruchowych, tanecznych lub inscenizacyjnych. Poznany utwór powinien

także stawać się impulsem do poszukiwania drogą internetową informacji o kompozytorze oraz zachęcania dzieci do poznawania jego innych kompozycji.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- słuchanie z uwagą zjawisk akustycznych;
- uważne słuchanie muzyki;
- umiejętność ogólnego opisu jej charakteru (semantycznego i emocjonalnego) i formy;
- intuicyjne rozróżnianie stylów muzycznych.

Wiedza i umiejętności posługiwania się językiem muzyki

W zakres wiedzy i umiejętności muzycznych wchodzi alfabetyzacja muzyczna. Jest to nauka słuchania i odróżniania dźwięków ze względu na ich cechy (czas trwania, wysokość i barwę), nauka rozumienia muzycznych znaków graficznych w stopniu podstawowym poprzez ćwiczenie umiejętności gry na szkolnych instrumentach oraz rozumienie niezbędnych do nabywania tej umiejętności pojęć muzycznych: melodia, rytm, tempo, metrum, wartości nut, nazwy dźwięków na instrumencie i w zapisie. Dziecko nabywa także wiedzę o prostych formach muzycznych, które poznaje praktycznie również poprzez wykonanie ruchowe. W toku zajęć wprowadza się tylko te pojęcia, które mają bezpośredni związek z aktywnością muzyczną dziecka.

W klasie I, wychodząc od rytmizacji tekstów, wyliczanek, rymowanek oraz rytmicznego ruchu (podstawowe elementy rytmiki dalcroze'owskiej) realizuje się wartości nut i pauz. Ważne jest, aby uczniowie zrozumieli ich czasowe zależności. Podczas systematycznych zabaw i ćwiczeń w ruchu wprowadza się słyszenie metrum ($2/4$, $3/4$, $4/4$, $3/8$, $6/8$), a następnie przechodzi się do wyłonionych z piosenek schematów rytmicznych dwu- i więcej taktowych. Wprowadza się tu zapis graficzny rytmu z jego wykonaniem w różnych ćwiczeniach i zabawach.

Dzieci powinny rozwijać umiejętności w posługiwaniu się ruchem tanecznym jako środkiem komunikacji. Kontynuowana powinna być nauka tańców własnego regionu. Na tym etapie kształcenia dzieci powinny też opanować kroki podstawowe krakowiaka i polki, a także łatwe układy dziecięce tych tańców oraz kilku tańców regionalnych. Należy też zrealizować ćwiczenia wprowadzające do nauki tańców

trudniejszych: oberka, kujawiaka, mazura, tańców góralskich. Tańce powinny być dzieciom przedstawiane również w powiązaniu z przyśpiewkami, których teksty mogą być tworzone przez uczniów na oczekaniu. Należy uwrażliwiać dzieci na powiązania muzyczno-ruchowe w tańcach polskich (rytm, tempo, metrum, forma, artykulacja, dynamika, melodyka) i wymagać rozpoznawania ich akompaniamentu muzycznego. Można zrealizować wybrane tańce obce.

Wprowadzanie czytania nut musi być powiązane z grą na instrumentach szkolnych lub ze śpiewem w przypadku stosowania metody relatywnej. Nazwy dźwięków i ich położenie na pięciolinii (lub w zapisie solmizacyjnym) uczniowie poznają drogą systematycznych ćwiczeń podczas lekcji muzyki.

Do niezbędnych pojęć w tym zakresie, które uczniowie powinni poznać, ale też rozumieć, należą: wysokość i czas trwania dźwięku, nazwy wartości nut i pauz, klucz wiolinowy (G), znaki chromatyczne: krzyżyk, bemol, kasownik — przy nucie i przy kluczu, skala durowa i mollowa, dynamika, tempo, forma muzyczna.

Czas i tempo wprowadzania zapisu nutowego wyznaczają średni poziom uzdolnień muzycznych, poziom osiągnięć w nabywaniu umiejętności muzycznych uczniów oraz realizowany repertuar.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- umiejętność gry na instrumencie szkolnym z nut w stopniu elementarnym;
- rozumienie i stosowanie pojęć muzycznych związanych z każdą formą aktywności muzycznej ucznia.

Edukacja muzyczno-medialna

Tam gdzie jest to możliwe, wprowadza się do procesu nauczania muzyki edukacyjne programy medialne, które drogą zabaw i gier komputerowych będą wspierać procesy zapamiętywania oraz nabywania wiedzy i umiejętności muzycznych. Ta forma pracy z dzieckiem może być bardzo przydatna w procesie pojmowania zjawisk muzycznych, jednocześnie wspierając też edukację informatyczną. Programy komputerowe oddziałują bowiem polisensorycznie.

W powiązaniu ze słuchaniem muzyki artystycznej uczniowie mogą poprzez Internet i inne media poszerzać swoje zainteresowania, ucząc się pod kierunkiem nauczyciela wyszukiwania wiarygodnych informacji o kompozytorach, wykonawcach muzyki czy też o aktualnych zdarzeniach muzycznych w kraju i na świecie. Także korzysta-

nie z programów komputerowych do zapisywania i odtwarzania muzyki powinno poszerzać i utrwalać muzyczne umiejętności uczniów, szczególnie w zakresie twórczości dziecięcej.

Ważnym aspektem edukacji muzyczno-medialnej jest uczenie umiejętności wyboru najwartościowszych utworów prezentowanych codziennie w mediach. Muzyka popularna jest dzieciom znana drogą akulturacji. Ulegając wpływom mediów, dzieci akceptują ją bezkrytycznie. W ramach kształcenia muzycznego nie można pominąć tego faktu i nauczyciel powinien wskazywać na najlepsze (od strony kompozycyjnej i treściowej) utwory muzyki popularnej. Należy tu pamiętać o naturalnym mechanizmie psychologicznym, który polega na naśladowaniu przez dzieci w tym wieku osób znaczących. Jeśli nauczyciel przedstawi uczniom swoje zainteresowania muzyczne dotyczące muzyki popularnej i będą one obejmować muzykę o dobrym poziomie wykonawczym, treściowym i kompozycyjnym, dzieci będą przyjmować owe zainteresowania za swoje, ze względu na autorytet i sympatię, jakimi darzą nauczyciela w klasach młodszych szkoły podstawowej. Ważne zatem jest tu właściwe przygotowanie muzyczne nauczyciela, którego poziom kultury muzycznej będzie wystarczający do odróżnienia kiczu od poprawnego utworu muzycznego i utworu artystycznego.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- wiązanie umiejętności muzycznych z informatycznymi w zakresie zabaw edukacyjnych i prób twórczości dziecięcej przy pomocy programów komputerowych;
- intuicyjne wyłanianie wartościowych utworów muzyki popularnej.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze muzycznej

Poziom nauczania muzyki w klasach młodszych szkoły podstawowej powinien umożliwić uczniom prezentację własnych osiągnięć na forum klasy, szkoły czy w środowisku lokalnym, przy czym nie należy tego organizować w formie oprawy uroczystości szkolnych i/lub jakichś świąt. Imprezy takie powinny mieć charakter krótkich prezentacji jako odświeżających wydarzeń muzycznych dla uczniów. Przy tej okazji powinni nabyć umiejętności słuchania muzyki na żywo i właściwego zachowania, czyli szacunku dla wykonawców.

Uczniowie powinni także uczestniczyć w spektaklach operowych i baletowych oraz koncertach muzyki artystycznej, również tej należącej do muzycznej kultury popularnej, przynajmniej 2–3 razy w roku szkolnym. W środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych organizacją takich koncertów lub wyjazdów na koncerty powinny zająć się dyrekcje szkół we współpracy z samorządem. Uczestniczenie dzieci w koncercie jako słuchacze winno być poprzedzone odpowiednim przygotowaniem merytorycznym i wychowawczym. Należy zadbać, aby w repertuarze koncertów znalazły się utwory muzyki współczesnej. Działania popularyzatorskie muzyki artystycznej dla uczniów młodszych klas wszystkich szkół ogólnokształcących powinny być obligatoryjne.

Czynne uczestnictwo dzieci w zespołach chóralnych, tanecznych i regionalnych powinno stanowić uzupełnianie szkolnej edukacji muzycznej, poszerzać też wiedzę o kulturze bliskiego i dalszego otoczenia drogą własnych doświadczeń.

Poza słuchaniem muzyki na żywo uczniowie powinni też korzystać z audycji muzycznych przekazywanych drogą medialną. Audycje te mogą być nabywane przez szkołę albo realizowane przez nauczycieli klas młodszych i klas IV–VI, szczególnie tych, którzy są odpowiedzialni za realizację ścieżek edukacyjnych (wychowania regionalnego, patriotycznego i in.)

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- orientacja w otaczającej dziecko kulturze muzycznej, szczególnie artystycznej muzyki współczesnej;
- umiejętność uważnego słuchania muzyki na żywo;
- umiejętność poprawnego zachowania się podczas koncertu.

Pakiety uzupełniających zajęć muzycznych

Poza obowiązkowymi lekcjami muzyki w szkole, w klasach I–III uczniowie powinni mieć możliwość rozwijania swoich zdolności i zainteresowań muzycznych, ponieważ z punktu widzenia psychologii muzyki ten etap jest bardzo ważny – dziecięce zdolności muzyczne rozwijają się tylko do ok. 11. roku życia. W ramach zajęć pozalekcyjnych mogliby korzystać z kilku modułów.

- „Muzyka i komputer” – te zajęcia powinien prowadzić nauczyciel-instruktor, który poza dobrym przygotowaniem muzycznym potrafi wykorzystywać środki medialne w celu rozwijania zainteresowań

muzycznych i informatycznych ucznia, ze szczególnym uwzględnieniem zadań o charakterze twórczym.

- „Nasza wspólna muzyka” – to moduł zajęć skupiających dzieci zainteresowane muzyką swojego regionu. Tu dzieci mogą uczestniczyć w zajęciach wspólnie z członkami swoich rodzin.
- „Muzyka świata” – uczestnicząc w takich zajęciach, dzieci drogą własnych, wspomaganych przez nauczyciela doświadczeń muzycznych oraz drogą mediów poznają muzykę innych kultur.
- „Muzyka i inne” – moduł zajęć artystycznych polegających na przykładzie intersemiotycznym, których źródłem jest muzyka różnych gatunków i stylów.

Zespoły wokalne i instrumentalne – w zależności od możliwości nauczyciela czy instruktora oraz wyposażenia placówki w instrumenty muzyczne, zajęcia te winny rozwijać umiejętności śpiewu i gry, kształtować pozytywne nastawienie do muzyki artystycznej, kształcić dobry smak muzyczny i rozwijać zamiłowania muzyczne.

Każdy uczeń klas I–III powinien uczestniczyć przynajmniej w jednej formie pozalekcyjnych zajęć artystycznych.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- poszerzenie wiedzy i umiejętności muzycznych nabytych podczas lekcji w szkole;
- rozszerzenie i utrwalenie potrzeb obcowania z muzyką;
- wytworzenie i utrwalenie zamiłowania do muzyki.

Warunki realizacji programów muzycznych opartych na standardach

Aby realizacja programów nauczania opartych na powyższych standardach była możliwa, muszą być spełnione określone warunki.

- W klasach I–III szkoły ogólnokształcącej powinny być lekcje muzyki (w klasie I – 2 godziny tygodniowo, w klasach II i III po jednej godzinie) prowadzone przez nauczycieli specjalistów, z przygotowaniem muzycznym przynajmniej na poziomie szkoły średniej i ogólnym przygotowaniem pedagogicznym, przy czym standardy kształcenia w szkołach muzycznych powinny także ulec zmianom, aby w średnich szkołach muzycznych uruchomić specjalność pedagogiczną i instruktorską.

- Kadre nauczycielską można byłoby pozyskać także w ramach studiów uniwersyteckich, gdzie powinny funkcjonować specjalności łączone, na kierunku pedagogika, np. edukacja muzyczna i informatyczna, muzyczna i językowa. Warunkiem przyjęcia na te specjalności powinno być ukończenie szkoły muzycznej II stopnia, co dałoby gwarancję odpowiedniego poziomu umiejętności muzycznych, natomiast w ramach studiów uzupełniono by wiedzę i umiejętności z zakresu pedagogiki i dydaktyki muzyki oraz psychologii muzyki.

W każdej szkole powinny być sale muzyczne wyposażone w:

- 1) instrumenty szkolne i instrument akompaniujący dla nauczyciela;
- 2) sprzęt odtwarzający oraz zestaw płyt CD z utworami do wykorzystywania na lekcjach;
- 3) miejsce do ćwiczeń i zabaw w ruchu;
- 4) sale komputerowe, do których nauczyciel muzyki miałby dostęp;
- 5) program komputerowy do zapisywania i tworzenia muzyki;
- 6) sprzęt multimedialny do odtwarzania filmów oraz wytworów muzycznych uczniów.

II etap nauczania. Klasy IV–VI

Wprowadzenie

Uwzględniając nabyte w toku wczesnej edukacji muzycznej (przedszkole i klasy I–III szkoły podstawowej) umiejętności i kompetencje uczniów, stwierdza się, że praca nad dalszym ich rozwijaniem musi być osadzona w realiach środowiska akustycznego, szczególnie medialnego. Wobec sugestii dotyczących badań nad rozwojem muzycznym i emocjonalnym dzieci przechodzących z etapu elementarnego nauczania do etapu nauczania systematycznego, odkrywających regres w owym rozwoju (przyczyną może być zmiana organizacji pracy dziecka w szkole i/lub specyfika tego etapu rozwoju), należy w pierwszych miesiącach nauki muzyki poprzestać na powtarzaniu i utrwalaniu tego (ewentualnym uzupełnieniu), co uczeń nabył wcześniej. Nauczyciel powinien także zorientować się w poziomie uzdolnień muzycznych uczniów, aby w możliwych sytuacjach indywidualizacji procesu nauczania mógł przydzielać zróżnicowane, lecz adekwatne do możliwości dzieci zadania muzyczne.

Nauczanie systematyczne w zakresie muzyki powinno odbywać się podczas lekcji tego przedmiotu pod nazwą muzyka (jedna godzina tygodniowo) w celu rozwijania zamiłowań, zainteresowań oraz umiejętności posługiwania się językiem muzyki zarówno w jej odtwarzaniu, jak i tworzeniu. Lekcje muzyki powinien prowadzić nauczyciel specjalista w zakresie edukacji muzycznej z przygotowaniem pedagogicznym, absolwent studiów magisterskich.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi muzycznych

Ekspresję muzyczną ucznia klas IV–VI należy rozwijać – podobnie jak to ma miejsce w nauczaniu elementarnym – w wielu formach,

przy czym trzeba uwzględniać cechy rozwoju osobniczego ucznia. W tym wieku dzieci są mniej spontaniczne, a ich świadomość własnych możliwości na zasadzie porównań z innymi uczniami znacznie wzrasta. Może to stanowić trudność w wykonywaniu twórczych zadań muzycznych. Innym aspektem pracy dziecka w tym wieku jest jego większa podatność na oddziaływanie środowiska rówieśniczego oraz zewnętrznego – szczególnie medialnego. Pozostaje to w związku z możliwymi problemami natury wychowawczej, które drogą atrakcyjnych, aktywizujących zajęć muzycznych można ograniczać. Owa atrakcyjność jednak nie powinna wynikać z realizacji repertuaru popularnej muzyki z mediów, lecz z interesującej aktywności muzycznej, dającej uczniowi poczucie sprawstwa i orientacji w otaczającym świecie muzyki. Uczeń więc powinien myśleć o muzyce wielu gatunków, że ją „lubi i przeżywa, wie i rozpoznaje, potrafi, umie”.

- Ekspresja wokalna: twórcze wypowiedzanie się w improwizacji melodycznej głosem wiąże się z dalszym rozwijaniem umiejętności śpiewu, z poprawną intonacją i emisją. Jeśli w klasach młodszych stosowano metodę relatywną, należy uczyć tą metodą czytania nut, zwiększając poziom trudności w poszczególnych latach nauki. Kształcenie wyobrażeń różnicy w wysokości dźwięków i wykonywanie ich głosem stosuje się zarówno przy realizacji metody relatywnej i audiacji, jak i metody absolutnej. Podczas śpiewu piosenek, także w dwugłosie, wydobywamy z wyobraźni dziecięcej sposób ich interpretacji, wzbogacając umiejętności w stosowaniu środków wyrazu muzycznego, uwzględniając wszystkie elementy muzyki.
- Ekspresja gry na instrumentach szkolnych: utrwalanie i rozszerzanie umiejętności gry na instrumentach należy realizować poprzez zwiększanie stopnia trudności poznawanego i ćwiczzonego repertuaru, także przy zastosowaniu spiralnego układu treści nauczania. Uczniowie powinni opanować kilka utworów instrumentalnych poprawnie melodycznie i rytmicznie w ciągu roku szkolnego. Szczególny nacisk kładziemy na stronę wyrazową tych wykonań, aby uczeń potrafił wykorzystywać środki wyrazu muzycznego do własnej ekspresji w grze na instrumentach. Owe środki wzbogacamy, sublimując je, rozwijając ich paletę poprzez rozumienie ich znaczenia dla ekspresji, zarówno w muzyce wykonywanej jak i słuchanej. W nauce gry na instrumentach poznane utwory powinny być materiałem do przekształceń twórczych oraz zachętą do własnych

wytworów uczniów, szczególnie w sytuacji, gdy mogą korzystać z muzycznych programów komputerowych.

- Ekspresja ruchowo-taneczna: podstawą zajęć muzyczno-ruchowych powinien być repertuar muzyki artystycznej, szczególnie muzyki współczesnej o charakterze ilustracyjnym. Kształcąc wrażliwość na muzykę, jednocześnie rozwijamy estetykę ruchu, orientację słuchowo-przestrzenną oraz odpowiedzialność za efekt pracy w grupie. Znaczącą korzyścią jest także zainteresowanie muzyką różnych gatunków, której rozumienie poprzez ruch może być jedyną do niego drogą. Podczas realizacji układów ruchowych i tanecznych umożliwiamy uczniom samodzielne i/lub wspierane przez nauczyciela uczestnictwo w tworzeniu koncepcji układu. W klasach IV–VI uczniowie powinni poznawać tańce dawne, narodowe i regionalne oraz elementy tańca współczesnego o charakterze ilustracyjnym.
- Muzyczna ekspresja twórcza: okazje do tworzenia muzyki nauczyciel winien stwarzać przy realizacji każdej formy aktywności muzycznej. Akceptacja pomysłów twórczych uczniów powinna wytworzyć nawyk ich kreatywności. Realizacja przekształceń tematów rytmicznych i melodycznych, tworzenia akompaniamentów, tworzenia „własnych opowieści muzycznych”, a także własnych melodii czy piosenek powinna mieć stałe miejsce w procesie kształcenia muzycznego uczniów klas IV–VI.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- poprawny pod względem intonacyjnym i rytmicznym śpiew o poszerzonej skali głosu;
- gra na instrumencie szkolnym z nut, z uwzględnieniem tonacji durowych i mollowych;
- umiejętność prezentacji (głosowej, instrumentalnej) własnych pomysłów muzycznych oraz ruchowo-tanecznych;
- rozumienie budowy utworów muzycznych i stosowanie form muzycznych w swoich własnych kompozycjach.

Słuchanie, rozumienie i przeżywanie muzyki

Także na tym etapie nauczania każda lekcja powinna zawierać naukę słuchania muzyki. Podobnie jak w klasach młodszych, uczniowie słuchają kilkakrotnie tego samego utworu aż do momentu, gdy go rozpoznają i potrafią określić jego charakter, i w ogólnym zarysie – formę. W repertuarze powraca się do utworów prezentowanych

w klasach młodszych oraz wprowadza się nowe, z dłuższym czasem trwania. Porównaniami doprowadzamy do świadomego rozróżniania typowych stylów w muzyce (dawnej, barokowej, klasycznej, romantycznej oraz współczesnej). Jednak akcent w słuchaniu muzyki powinno się położyć na jej estetycznym przeżywaniu. W tym przypadku uczniowie będą przejmować upodobanie do muzyki od nauczyciela, pod warunkiem jednak, że jest ono autentyczne. Pewien nacisk należałoby położyć także na poznawanie przez uczniów ludowej i artystycznej muzyki narodowej, która powinna być prezentowana uczniom w różnych formach.

W repertuarze do słuchania powinny znaleźć się następujące utwory:

- dla klasy IV – utwory wszystkich stylów i gatunków o różnym aparacie wykonawczym, przy zachowaniu zasady ich niewielkich rozmiarów czasowych (lub logicznych fragmentów, jeśli są to utwory, dłuższe, np. cykliczne; zalecane jest utrwalanie poznanej literatury muzycznej z klas I–III;
- dla klasy V – utwory poznane w klasie IV z rozszerzeniem o niektóre fragmenty lub części, szczególnie dotyczy to kompozycji cyklicznych;
- dla klasy VI – utwory wszystkich stylów, we fragmentach i w całości (włącznie z utworami cyklicznymi) w zależności od możliwości percepcyjnych poszczególnych grup (klas) uczniów.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- słuchanie z uwagą zjawisk akustycznych;
- uważne słuchanie muzyki;
- umiejętność ogólnego opisu jej charakteru (semantycznego i emocjonalnego) ze słyszeniem i umiejętnością ogólnego opisu środków wyrazu muzycznego, z próbami uchwycenia i opisu formy, świadomego rozróżniania stylów muzycznych;
- wykazanie się ogólną orientacją w literaturze muzycznej.

Wiedza i umiejętności posługiwania się językiem muzyki

W zakres wiedzy i umiejętności muzycznych wchodzi poszerzanie znajomości języka muzyki w stopniu umożliwiającym grę na instrumencie prostych utworów instrumentalnych i melodii piosenek z opanowanego repertuaru. Zaleca się tu ćwiczenie gry na każdej lekcji, aby nawyk alfabetyzacji muzycznej został utrwalony. Poszerza się też

wiedzę o rozumienie drobniejszych wartości nut oraz o nieregularności podziału rytmicznego, wprowadza się pojęcia interwałów i wielodźwięków, podstawowe funkcje trójdźwięków (TSD) w tonacjach dur i moll. Trójdźwięki i wielodźwięki powinny mieć zastosowanie przy tworzeniu akompaniamentów lub instrumentalnych, twórczych ilustracji muzycznych, m.in. dzieci powinny nauczyć się grać akompaniament instrumentalny do tańców polskich i towarzyszyć swoim kolegom podczas ćwiczeń tanecznych.

Uczeń powinien też poznać, także poprzez własną pracę, elementarne wiadomości z historii muzyki i literatury muzycznej w powiązaniu z uczeniem się słuchania muzyki, ze szczególnym naciskiem na polską muzykę współczesną.

W klasie IV należy w początkowych miesiącach pracy skupić się na utrwaleniu poznanych pojęć i wiedzy o muzyce, które uczniowie zdobyli w nauczaniu elementarnym. Dobrze jest tu wykorzystywać działania muzyczne, którymi kieruje uczeń (np. tworzenie i poprowadzenie wykonania akompaniamentu). Ćwiczenie czytania nut podczas gry na instrumentach szkolnych rozwija się o nowe zwroty rytmiczne i melodyczne z poszerzeniem skali. Ta forma aktywności winna mieć miejsce na każdej lekcji muzyki. Uczniowie powinni też poznawać nowe pojęcia muzyczne, których stosowanie jest niezbędne w ich aktywności muzycznej. Poza utrwalaniem pojęć poznanych w nauczaniu elementarnym wprowadzamy określenia agogiczne, dynamiczne, z zakresu harmonii, pojęcia wielodźwięków i funkcji, a z zakresu form muzycznych formy trójdzielne ABA, wybrane formy cykliczne. Wprowadzamy także pojęcia muzyki współczesnej: atonalność, muzyka elektroniczna.

W zakresie ruchu przy muzyce i tańca uczniowie powinni swobodnie operować przestrzenią, ciałem i czasem przy odtwarzaniu kilkuminutowych układów rytmicznych lub tanecznych o niewielkim stopniu trudności. Można realizować polirytmie i polimetrie, uzupełnienia, kanony ruchowe, trudniejsze ćwiczenia koordynacyjne i inhibicyjno-incytacyjne. Dzieci powinny wykonywać prawidłowo kroki podstawowe wszystkich tańców narodowych, znać najważniejsze figury krakowiaka, opanować realizację polskich tańców wirowych pojedynczo w czterech kierunkach ruchu (polkę parami), poznać korowód marszowy. Należy kontynuować łączenie ruchu tanecznego ze śpiewem w różnych formach. Powinno się powtarzać i rozwijać umiejętności w zakresie tańce regionalnego. Można też re-

alizować wybrane tańce obce oraz artystyczne układy taneczne do współczesnej muzyki młodzieżowej.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- umiejętność gry na instrumencie szkolnym z nut oraz ze słuchu ze stosowaniem nieregularnych podziałów rytmicznych i chromatyki;
- rozumienie i stosowanie pojęć muzycznych związanych z każdą formą aktywności muzycznej ucznia;
- słuchowe odróżnianie podstawowych form muzycznych;
- umiejętność wykorzystywania opanowanej wiedzy muzycznej dla własnej kreatywności.

Edukacja muzyczno-medialna

Uczniowie klas IV–VI powinni nabyć umiejętność posługiwania się programami komputerowymi do zapisywania i tworzenia muzyki. Ich prace twórcze powstałe przy pomocy tego narzędzia będą służyć nie tylko rozwijaniu zainteresowań muzyką, ale przede wszystkim będą wspomagać rozumienie zjawisk muzycznych. Należy też kontynuować rozwijanie zainteresowań uczniów poprzez wykorzystywanie zasobów informacji w sieci komputerowej w powiązaniu ze słuchaniem muzyki artystycznej.

Rozwijanie wiedzy i umiejętności muzycznych w toku kolejnych lat nauki służą także rozbudowywaniu ochrony uczniów przed masową kulturą muzyczną. W dostępie przez media do różnych gatunków muzyki kształcimy możliwość wyboru przy zastosowaniu nabytych drogą edukacji mechanizmów ewaluacji estetycznej. Dla uczniów w tym wieku własny zmysł estetyczny jest ważniejszy niż naturalne dla dzieci młodszych naśladownictwo wynikające z autorytetu nauczyciela.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- wiązanie umiejętności muzycznych z informatycznymi w zakresie nabywania wiedzy i umiejętności muzycznych i informatycznych;
- świadome wyłanianie wartościowych utworów muzyki popularnej;
- umiejętność uzasadniania swoich wyborów uzyskaną wiedzą muzyczną i smakiem muzycznym.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze muzycznej

Na etapie nauczania muzyki w klasach IV–VI uczniowie powinni nauczyć się organizacji swoich prezentacji muzycznych zarówno na terenie placówki, jak i środowisku lokalnym. Powinni współpracować nad realizacją różnych przedsięwzięć artystycznych na terenie szkoły (np. tworzyć oprawę muzyczną dla grupy teatralnej przy pomocy programu komputerowego). Podobnie jak w klasach młodszych, uczniowie powinni uczestniczyć w spektaklach operowych i baletowych oraz koncertach muzyki artystycznej, również tej należącej do muzycznej kultury popularnej, przynajmniej 2–3 razy w roku szkolnym. Przy dobrym przygotowaniu w latach poprzednich można dopiero po koncercie rozmawiać z uczniami na temat jego wartości, rozumienia treści muzycznych i pozamuzycznych prezentowanej muzyki oraz prób określania aparatu wykonawczego i form poszczególnych utworów.

Uczestnictwo w koncertach powinno być zagwarantowane dla wszystkich uczniów klas IV–VI szkoły podstawowej, zarówno tych z dużych i małych miast, jak i wsi.

Szerokim zakresem zadań uczniów w omawianej grupie powinno być uczestniczenie w realizacji audycji i programów medialnych o muzyce, zarówno w ramach lekcji muzyki, jak i zajęć pozalekcyjnych z pomocą nauczycieli różnych przedmiotów, także tych, którzy są odpowiedzialni za realizację ścieżek edukacyjnych (wychowania regionalnego, patriotycznego i in.).

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- orientacja w otaczającej dziecko kulturze muzycznej zarówno artystycznej, jak i popularnej;
- umiejętność dokonywania estetycznych wyborów, między kiczem a poprawnymi i artystycznymi utworami;
- umiejętność właściwego zachowania się podczas koncertu;
- umiejętność tworzenia prezentacji multimedialnych o muzyce.

Pakiety uzupełniających zajęć muzycznych

W szkole podstawowej każdy uczeń powinien mieć możliwość skorzystania z zajęć pozalekcyjnych prowadzonych przez specjalistów. Zajęcia te, do wyboru przez uczniów, będą uzupełnieniem

i poszerzeniem zadań realizowanych podczas lekcji obowiązkowych. W ramach zajęć pozalekcyjnych mogliby korzystać z modułów będących kontynuacją tych z klas I–III, z poszerzonym programem proponowanym do realizacji. Na tym etapie ważnym aspektem muzycznych działań pozalekcyjnych jest wprowadzanie zasad dużej samodzielności uczniów w pracach poszczególnych modułów.

Każdy uczeń klas IV–VI powinien uczestniczyć przynajmniej w jednej formie pozalekcyjnych zajęć artystycznych.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- poszerzenie wiedzy i umiejętności muzycznych nabytych podczas lekcji w szkole;
- rozszerzenie i utrwalenie potrzeb obcowania z muzyką;
- rozszerzenie i utrwalenie zamiłowania do muzyki;
- nabycie umiejętności decyzyjnych i twórczych w pracach zespołowych.

Warunki realizacji programów muzycznych opartych na standardach

Aby realizacja programów nauczania opartych na powyższych standardach była realna, muszą być spełnione określone warunki:

- w klasach IV–VI szkoły ogólnokształcącej powinny odbywać się obowiązkowe lekcje muzyki (1 godzina tygodniowo);
- tylko bardzo dobrze (muzycznie i pedagogicznie) przygotowani nauczyciele mogą prowadzić lekcje muzyki w klasach IV–VI (por. standardy dla klas I–III).

W każdej szkole powinny być sale muzyczne wyposażone w:

- instrumenty szkolne i instrument akompaniujący dla nauczyciela;
- sprzęt odtwarzający oraz zestaw płyt CD z utworami do wykorzystywania na lekcjach;
- miejsce do ćwiczeń, zabaw w ruchu i tańców;
- sale komputerowe, do których nauczyciel muzyki miałby dostęp;
- oprogramowanie komputerowe do zapisywania i tworzenia muzyki;
- sprzęt multimedialny do odtwarzania filmów, wytworów muzycznych oraz prezentacji multimedialnych uczniów.

III etap nauczania. Gimnazjum

Wprowadzenie

W gimnazjum kończy się nauczanie muzyki jako przedmiotu szkolnego (wiedza o kulturze w szkołach ponadgimnazjalnych dotyczy wszystkich rodzajów sztuk, nie tylko muzyki), dlatego rolą szkoły jest wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności muzyczne, z których będą mogli korzystać samodzielnie w ciągu całego życia.

Realizacja nauczania na tym poziomie powinna uwzględniać nabyte już w szkole podstawowej umiejętności i kompetencje uczniów i dalej je rozwijać poprzez różnorodne muzyczne działania (śpiew, grę na instrumentach, taniec, ekspresję twórczą), w tym także doskonalic sprawność w posługiwaniu się językiem i zapisem muzycznym. Z tych względów ważne jest rozpoznanie przez nauczyciela poziomu zdolności i umiejętności muzycznych uczniów, by móc indywidualizować (na ile to możliwe) proces nauczania, dostosowywać zadania do możliwości uczniów. Jednocześnie na tym etapie nauczania zmieniają się proporcje pomiędzy muzycznym działaniem, własną ekspresją a percepcją muzyki. Słuchanie muzyki wraz z rozumieniem dzieła jako swoistego faktu kulturowego ma w gimnazjum pierwszorzędne znaczenie. Jest to uzasadnione specyfiką wieku dojrzewania, rozbudzonymi potrzebami poznawczo-emocjonalnymi.

Jest zatem ważne, aby w tym okresie kształtowania się osobowości uczniów edukacja muzyczna nie tylko rozwijała muzyczne zdolności, umiejętności, estetyczną wrażliwość na piękno muzyki, ale i sprzyjała rozbudzaniu świadomości walorów kultury muzycznej własnego regionu, dorobku polskiej kultury muzycznej w tradycji i współczesności, także wartości wielkich dzieł światowej kultury muzycznej stanowiących kanon arcydzieł. Propozycje dydaktyczne powinny odwoływać się zarazem do przykładów muzyki różnych kultur (w tym pozaeuropejskich), ukazywać muzykę w bogactwie jej funkcji

i jej związkach z innymi dziedzinami sztuki i kultury, by w ten sposób przyczynić się do rozwijania sfery wrażliwości ogólnohumanistycznej, postawy empatii, otwartości na inność, różnorodność, która wzbogaca.

Szczególnie wnikliwej refleksji wymaga otaczająca uczniów współczesna kultura muzyczna – edukacja powinna prowadzić do uświadomienia sobie przez nich pluralizmu muzycznych zjawisk, kryteriów ich wartości, ocen, roli multimediiów, przygotowywać do rozumnego korzystania z jej dóbr, prowadzić do rozpoznania własnych preferencji estetycznych.

Na tym etapie nauczania szczególnie istotne jest odpowiednie przygotowanie nauczyciela, który w miarę możliwości powinien rozwijać indywidualną wrażliwość każdego ucznia. Lekcje muzyki w gimnazjum powinien prowadzić odpowiednio pedagogicznie przygotowany nauczyciel specjalista w zakresie edukacji muzycznej, absolwent studiów magisterskich.

Standardy osiągnięć uczniów

Słuchanie, rozumienie, przeżywanie muzyki

Na tym etapie nauczania słuchanie muzyki ze zrozumieniem (estetyczny odbiór jej dzieł) powinno być podstawą edukacji muzycznej, stałym elementem lekcji. W porównaniu ze szkołą podstawową znacznie wzbogaca się i różnicuje repertuar utworów do słuchania (choć możliwe i korzystne są tu nawiązania i powroty do utworów poznanych w klasach młodszych). Repertuar powinien obejmować: utwory światowej kultury muzycznej stanowiące kanon arcydzieł (uniwersum wartości trwałych), ze szczególnym uwypukleniem dzieł stanowiących dorobek polskiej kultury muzycznej, muzykę ludową (polską oraz innych narodów europejskich), a także przykłady muzyki kultur pozaeuropejskich. We współczesnej kulturze muzycznej obok nurtu muzyki poważnej powinny się znaleźć utwory reprezentatywne dla: jazzu, muzyki filmowej, piosenki, rocka, zmieniających się trendów muzyki młodzieżowej.

Z innej perspektywy ujmując, powinien to być repertuar utworów zróżnicowanych pod względem:

- obsady, środków wykonawczych;
- budowy formalnej (np. ABA, rondo, wariacje, sonatowe allegro, fuga);
- układu elementów muzyki (melodia, rytm, tempo itp., ich rola w utworze);
- faktury (homofonia, polifonia);
- gatunku (np. pieśń, msza, koncert, sonata, symfonia, suita);
- charakteru wyrazowego, dramaturgii;
- stylu (epoka, indywidualny styl kompozytora, środowiska etniczne, różne typy stylizacji).

Efekty kształcenia, umiejętności, kompetencje

- znajomość wybranych dzieł, stanowiących dorobek polskiej kultury muzycznej jako źródła wartości oraz odrębności narodowej (w tym postaci i twórczość Chopina, Moniuszki, Szymanowskiego) — słuchowe ich rozpoznanie (przy bardzo niskim poziomie uzdolnień muzycznych i pamięci muzycznej opanowanie podanej wiedzy);
- znajomość wybranych utworów z kanonu arcydzieł światowej kultury muzycznej: słuchowe ich rozpoznanie (co najmniej wiedza na ich temat);
- rozpoznanie stylu epoki (rozdzielanie muzyki średniowiecza, renesansu, baroku, klasycyzmu, romantyzmu, XX wieku i muzyki współczesnej) w podstawowym zakresie, na podstawie najbardziej charakterystycznych dla danej epoki utworów (co najmniej wiedza o najważniejszych przedstawicielach epoki i ich dziełach);
- podstawowa znajomość polskiego folkloru, w tym charakteru narodowych tańców, regionalnych odrębności, wybranych pieśni obrzędowych, rozpoznawanie w słuchanych utworach rytmów narodowych tańców polskich;
- rozpoznawanie muzyki różnych narodów, środowisk kulturowych pozaeuropejskich na podstawie najbardziej charakterystycznych przykładów (co najmniej wiedza na ten temat);
- dostrzeganie barw oraz brzmień głosów i instrumentów; znajomość składu orkiestry symfonicznej;
- dostrzeganie roli poszczególnych elementów (melodii, rytmu, harmonii, dynamiki, kolorystyki) w utworze;
- nabycie umiejętności rozróżniania podstawowych modeli budowy utworu muzycznego i gatunków muzyki, np. fuga, sonata, suita, symfonia, koncert; także typów faktury (homofonia, polifonia);
- dostrzeganie różnych typów wyrazu muzycznego oraz zróżnicowa-

- nych funkcji muzyki tanecznej, religijnej, obrzędowej, teatralnej, filmowej oraz muzyki popularnej;
- umiejętność przygotowania notatki, audycji o muzyce, którą uczeń interesuje się najbardziej.

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi muzycznych

Ekspresja uczniów może przejawiać się w wielu formach muzycznych działań, w śpiewie, grze na instrumentach, ruchu. Stanowiły one trzon edukacji muzycznej w szkole podstawowej i w gimnazjum powinny być kontynuowane. Różnorodny repertuar pieśni (historycznych, patriotycznych, ludowych, piosenek młodzieżowych), kanonów, prostych opracowań dwugłosowych, utworów do grania (w tym melodii i tematów z literatury muzycznej), akompaniamentów, zadań twórczych powinien służyć zarówno rozwijaniu muzycznych umiejętności, jak i zaspakajaniu niezwykle istotnych w tym wieku potrzeb wyrażania własnych odczuć, emocji, (z poszukiwaniem dla nich odpowiednich środków wyrazu).

W zakresie aktywności – ekspresji wokalne — rozwijanie umiejętności śpiewu wiąże się z kształtowaniem nawyku poprawnej intonacji i emisji, kształtowaniem muzycznych wyobrażeń, opanowaniem czytania nut głosem, a także z użyciem głosu jako środka wyrażania emocji, uczuć. Należy tu podkreślić, że uczniowie dobrze przygotowani we wcześniejszej edukacji muzycznej, wokalne, będą mogli tę umiejętność rozwijać bez względu na trudności pojawiające się w związku ze specyfiką okresu adolescencji (mutacja głosu, wzrost samokrytycyzmu wobec własnego śpiewu itp.) W zakresie aktywności – gry na instrumentach — rozwijana i doskonalona powinna być gra na instrumentach perkusyjnych, melodycznych i klawiszowych. Podstawą zajęć muzyczno-ruchowych może być repertuar polskich tańców, opanowanie podstawowych kroków i figur. Umiejętności te utrwalane są i rozwijane poprzez poszerzanie repertuaru i jednoczesne narastanie stopnia trudności wykonywanych pieśni i utworów do grania.

Obok wykonywania utworów, ważną formą aktywności są muzyczne działania twórcze uczniów, takie jak między innymi: wypowiedzianie tekstu z różną ekspresją, rytmizacja tekstu, improwizacje melodii śpiewem, na instrumencie, improwizowanie melodii do tekstu (i tekstu do melodii), ćwiczenia rytmiczne i polirytmiczne, tworzenie akompaniamentu, improwizacje muzyczne inspirowane dzie-

łem plastycznym z użyciem środków współczesnego języka dźwiękowego i plastyczne ilustracje inspirowane muzyką, wreszcie działania integrujące słowo, dźwięki, obraz, ruch dla wyrażenia określonych treści. Tu także należy przyjąć, że w toku muzycznej edukacji przed-szkolnej i szkolnej uczniowie osiągnęli wystarczający poziom umiejętności, aby podołać muzycznym zadaniom twórczym.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- znajomość hymnu i polskich pieśni historycznych (*Bogurodzica*, *Gaude Mater Polonia*, *Warszawianka 1831 r.*, *Rota*, wybrane pieśni legionowe) – umiejętność ich interpretacji jako dokumentu wydarzeń historycznych;
- rozpoznawanie tych pieśni, umiejętność zaśpiewania ich w grupie, co najmniej znajomość słów;
- znajomość wybranych artystycznych pieśni, piosenek popularnych;
- rozpoznawanie tych pieśni, umiejętność zaśpiewania ich w grupie, co najmniej znajomość słów;
- gra na instrumencie szkolnym: udział w zbiorowym muzykowaniu, poprawne wykonywanie zadań muzycznych z zaznaczeniem potrzeby nauczania gry zespołowej;
- znajomość podstawowych kroków i figur polskich tańców; uczeń rozpoznaje akompaniament muzyczny wszystkich narodowych tańców polskich oraz potrafi je prawidłowo zatańczyć w prostej, użytkowej formie; zna też kilka wybranych tańców własnego regionu;
- realizację zadań twórczych:
 - umiejętność wykorzystywania zróżnicowanych środków muzycznego wyrazu także rozumienia reguł muzycznego rozwoju, budowy utworu (np. ABA, rondo) i zastosowania ich we własnych realizacjach twórczych;
 - umiejętność użycia głosu, instrumentu, ruchu dla potrzeb ekspresji, muzycznej dramaturgii, twórczej wypowiedzi.

Wiedza i umiejętności posługiwania się językiem muzyki

Uczniowie gimnazjum powinni opanować wiedzę i język muzyki w stopniu umożliwiającym im śpiewanie pieśni, piosenek, grę na instrumentach szkolnych prostych utworów, akompaniamentów, realizację zadań twórczych poznawanego na lekcjach repertuaru. W dużej mierze chodzi o utrwalenie wiedzy i umiejętności poznanych już w szkole podstawowej.

Umiejętności te powinny obejmować (w zakresie teorii muzyki):

- 1) znajomość, w podstawowym zakresie, pisma muzycznego – wartości rytmiczne, umiejętność odczytania zapisu muzycznego i stosowania go w poznawaniu materiału muzycznego (wokalnego i instrumentalnego);
- 2) znajomość podstawowych terminów, w tym podstawowych oznaczeń dynamiki, tempa, artykulacji, skrótów pisowni muzycznej, z zakresu harmonii (pojęcia trójdźwięku, wielodźwięku, funkcji);
- 3) znajomość (ewentualnie też rozróżnianie w słuchanych utworach):
 - brzmienia instrumentów, głosów, zespołów, składu orkiestry symfonicznej;
 - faktury (homofonia, polifonia);
 - modeli budowy utworów (gatunków), np. ABA, rondo, fuga, sonata, suita, symfonia, koncert.

Tak jak w szkole podstawowej, tak i w gimnazjum wprowadzanie, utrwalanie, poszerzanie zakresu pojęć i wiedzy powinno być ściśle powiązane z doświadczeniem muzycznym uczniów: słuchaniem muzyki, śpiewem, grą na instrumentach. W porównaniu ze szkołą podstawową tu znacznie zwiększa się zakres wiedzy dotyczącej kultury muzycznej. Obejmuje podstawowe zagadnienia historii kultury muzycznej (w tym style epok, kanon arcydzieł, dorobek muzyki polskiej), folklor polski i narodów europejskich, innych kultur, zjawiska współczesnej kultury muzycznej (w tym jazz, rock, muzyka filmowa, tzw. młodzieżowa).

Szczegółowy zakres wiedzy – patrz punkt *Słuchanie, rozumienie, przeżywanie muzyki*.

Efekty kształcenia – umiejętności, kompetencje

Rozumienie i stosowanie pojęć języka muzycznego w każdej formie aktywności muzycznej oraz w estetycznym odbiorze muzyki:

- umiejętność operowania podstawowymi pojęciami języka muzycznego w opisie muzyki (z uwzględnieniem stylu epoki, indywidualnego stylu wybranego kompozytora, budowy utworu, jej elementów, kulturowej roli, funkcji);
- umiejętność wypowiedzania własnych odczuć, wyrażania związanych z utworem myśli i emocji, także racjonalnej obrony własnych sądów, przekonań, upodobań.

Edukacja muzyczno-medialna

Uczniowie gimnazjum powinni poznać specyfikę i funkcje mediów (informacyjne, perswazyjne, estetyczne) oraz opanować umiejętności korzystania z nich. Przede wszystkim umieć korzystać z zasobów informacji w sieci komputerowej, w tym poszerzających wiedzę o kulturze muzycznej i pogłębiających doświadczenie muzyczne (prezentacje multimedialne poświęcone epokom, stylom, kompozytorom, analizom wybranych dzieł), także wykorzystywać komputer w różnorodnych działaniach muzycznych, w tym do zapisu i tworzenia muzyki, pozyskiwania repertuaru zgodnie z przestrzeganiem praw autorskich. W zakresie popularnej kultury muzycznej (szeroko propagowanej przez media) edukacja może sprzyjać, przygotowywać do świadomego wyboru przez uczniów jej najciekawszych zjawisk.

Efekty kształcenia – umiejętności, kompetencje

- umiejętność wykorzystania mediów dla rozwijania własnych zainteresowań, upodobań, poszerzania wiedzy, muzycznych sprawności;
- umiejętność samodzielnego przygotowania wybranego tematu o muzyce, kulturze muzycznej;
- umiejętność uzasadnienia estetycznych wyborów, posługując się uzyskaną wiedzą muzyczną i doświadczeniem.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze muzycznej

Nawyki te powinny być rozwijane w gimnazjum poprzez samodzielne prezentacje także multimedialne (indywidualne i zespołowe) wybranych tematów muzycznych zarówno na lekcjach w klasie, jak i na forum szkoły. Uczniowie powinni też uczestniczyć w pracach zespołów (z wyznaczonymi zadaniami) przygotowujących imprezy muzyczne, koncerty, konkursy, wystawy na terenie szkoły (towarzyszące jej ważnym wydarzeniom) i w środowisku lokalnym. Szczególnie ważna jest też w miarę regularna i odpowiednio przygotowana (informacje wprowadzające, dyskusje po koncertach) obecność na koncertach (w tym muzyki popularnej), w teatrach muzycznych, operowych, co powinno stanowić obowiązkowy moduł kształcenia muzycznego wszystkich uczniów.

Efekty kształcenia – umiejętności, kompetencje

- rozwijanie osobistych zainteresowań i zamiłowań, potrzeby kontaktu z muzyką;
- orientacja w otaczającej uczniów kulturze muzycznej;
- umiejętność przygotowania prezentacji muzycznego tematu;
- umiejętność pracy w zespole;
- przyjęcie wzorów odpowiedniego zachowania w teatrze, operze, na koncercie.

Pakiety uzupełniających zajęć muzycznych

Uzupełnieniem edukacji muzycznej w gimnazjum powinny być zajęcia muzyczne pozalekcyjne, w których mógłby wziąć udział każdy uczeń. Chór, zespoły muzyczne instrumentalne o różnym składzie, zespoły wokalne, taneczne, warsztaty muzyczne, nauka gry na wybranym instrumencie – zajęcia te byłyby zarazem formą intensywnego rozwoju wrażliwości, umiejętności, kultury muzycznej.

Efekty kształcenia – kompetencje, umiejętności

- istotne poszerzenie zakresu umiejętności muzycznych;
- rozwój zainteresowań, potrzeby czynnego uprawiania muzyki jako stylu życia;
- nabycie umiejętności pracy w zespole.

Warunki realizacji programów muzycznych opartych na standardach

Lekcje muzyki we wszystkich klasach gimnazjum powinny być obowiązkowe w wymiarze jednej godziny tygodniowo i powinien prowadzić je nauczyciel bardzo dobrze przygotowany muzycznie i pedagogicznie, czyli mieć wyższe wykształcenie muzyczne w zakresie edukacji muzycznej.

Zajęcia powinny się odbywać w odpowiednio wyposażonej pracowni. Niezbędne jest następujące wyposażenie:

- instrument klawiszowy (tradycyjny lub elektroniczny);
- zestaw instrumentów perkusyjnych, w tym metalofony i ksylofony;
- sprzęt audio, wideo;

- zestaw niezbędnych płyt CD;
- komputer wraz z oprogramowaniem, (dostęp do sal komputerowych);
- sprzęt multimedialny do odtwarzania filmów, wytworów muzycznych, prezentacji multimedialnych uczniów;
- podręczniki i książki pomocnicze, jak: słowniki, encyklopedie, przewodniki (koncertowy, operowy, baletowy);
- tablica z pięciolinia;
- plansze poglądowe (np. z instrumentami, strojami ludowymi).

Liceum

Wprowadzenie

Muzyka i związane z nią przeżycia estetyczne stanowią niezbędny element ogólnego wykształcenia młodego pokolenia. Zakłada się, że program przedmiotu muzyka w szkole średniej jest kontynuacją i rozszerzeniem treści programowych realizowanych na wcześniejszych etapach edukacji muzycznej. Nauczanie muzyki na tym etapie kształcenia powinno być ukierunkowane na rozwijanie percepcji i wrażliwości estetycznej na muzykę, przy zachowaniu wybranych form ekspresji muzycznej uczniów, oraz na kreatywność uczniów i nauczycieli.

Głównym założeniem edukacji muzycznej w szkole średniej powinno być wspomaganie dalszego rozwoju uczniów, ich zdolności i zainteresowań, poszerzanie kompetencji w korzystaniu z dóbr kultury artystycznej. Poznawanie wybitnych dzieł muzycznych powinno prowadzić do ogólnej orientacji w dorobku kultury europejskiej, ze szczególnym naciskiem na kształtowanie potrzeb obcowania z muzyką reprezentowaną przez wszystkie gatunki, z uwzględnieniem obecnych i przyszłych możliwości dostępu do jej wytworów.

Wiele uwagi należy poświęcić znajomości muzyki polskiej, z wyeksponowaniem dzieł kompozytorów współczesnych i wpisaniem ich dorobku w kontekst kultury europejskiej. Przy realizacji poszczególnych zadań zaleca się współpracę z nauczycielami innych przedmiotów, szczególnie plastyki, języka polskiego, historii oraz informatyki.

Treści kształcenia dotyczące wiedzy o muzyce oraz nabywanie umiejętności ekspresyjnych wzajemnie się uzupełniają. Wiedza o muzyce nie może być bowiem wyizolowaną teorią, lecz wsparta aktywnością muzyczną powinna rozwijać w uczniach umiejętność refleksyjnego słuchania muzyki, prowadzić do jej estetycznego przeżywania oraz do podejmowania prób jej tworzenia.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi muzycznych

Młodzież ma szczególną potrzebę wypowiedzenia się w różnych, często niekonwencjonalnych formach. Muzyka, jako świat dźwięków, z którym obcuje codziennie, ma stać się jedną z platform, na której owe potrzeby są zaspokajane. Wypowiadanie się uczniów językiem dźwięków na tym etapie powinno być nie tylko świadome, ale oparte na umiejętnościach nabytych już wcześniej. Formy ekspresji muzycznej młodzieży mają wynikać z ich zainteresowań oraz indywidualnych możliwości. W ramach zajęć muzycznych należy więc:

- rozwijać nabyte umiejętności muzyczne w zakresie śpiewu, czytania i pisania nut (głosem i na instrumentach, na elektronicznych nośnikach dźwięku);
- kontynuować rozwijanie umiejętności przekształcania znaczeń muzyki w powiązaniu z innymi formami aktywności artystycznej, szczególnie poprzez ekspresję plastyczną, literacką, ruchową i taneczną;
- podejmować próby twórczości muzycznej uczniów z zastosowaniem elektronicznych instrumentów oraz oprogramowania komputerowego;
- prowadzić zajęcia w sposób problemowy, oparty na wykonywanej i słuchanej muzyce, z odwoływaniem się do konkretnych dzieł, aby młodzież doświadczała muzyki w sposób bezpośredni;
- angażować do współpracy uczniów, którzy dodatkowo kształcą się w szkołach i ogniskach muzycznych i przy ich pomocy organizować klasowe lub szkolne koncerty czy warsztaty twórcze;
- stwarzać uczniom sytuacje dydaktyczne, które ułatwiają dotarcie do wartości artystycznych muzyki i nadbudowanych na nich wartości estetycznych; odbiór tych wartości może być zróżnicowany, ma bowiem charakter indywidualny i jest uzależniony od posiadanej wiedzy, osłuchania z muzyką, wrażliwości na piękno.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- prawidłowe posługiwanie się głosem z zastosowaniem środków wyrazu muzycznego;
- umiejętność prezentacji własnych wykonanych utworów wyuczonych (wokalnych, instrumentalnych i ruchowych) oraz własnych, samodzielnych lub grupowych prób kompozycyjnych.

Słuchanie, rozumienie i przeżywanie muzyki

Muzyka jako sztuka niesie ze sobą pewne komunikaty, które są zrozumiałe w określonych kręgach kulturowych. Aby je prawidłowo odczytać, konieczna jest, obok wiedzy, duża wyobraźnia muzyczna wsparta edukacją kulturową. Słuchanie, rozumienie i przeżywanie tej dziedziny sztuki ma więc związek ze zrozumieniem symbolicznego języka muzyki, który poznaje się zarówno drogą akulturacji, jak i edukacji. Ponieważ młodzież najczęściej słucha muzyki popularnej, należy dać jej możliwość doświadczania innych jej gatunków i podobnie jak na wcześniejszych etapach kształcenia, w realizowanym programie powinny znaleźć się charakterystyczne przykłady dla różnych stylów i epok. W repertuarze utworów do słuchania powracamy także do tych wcześniej prezentowanych zarówno w szkole podstawowej, jak i gimnazjum, skupiając się na:

- charakterze i stronie wyrazowej utworów;
- cechach stylistycznych typowych dla epoki;
- technice komponowania (homofonia i polifonia, współczesne techniki: punktualizm i dodekafonia, indywidualne techniki niektórych kompozytorów);
- sposobach wykonania, czyli różnych możliwościach wykonawczych (od muzyki dawnej po współczesność włącznie z muzyką popularną i młodzieżową) w zakresie śpiewu jednogłosowego i wielogłosowego w zespołach chóralnych, instrumentarium z podziałem ze względu na sposób wydobywania dźwięku (aerofony, idiofony, membranofony, instrumenty strunowe, elektryczne i elektroniczne);
- osadzeniu orientacji w repertuarze na wiedzy z literatury, form muzycznych i historii muzyki w zakresie wynikającym z rozbudzonych zainteresowań uczniów;
- respektowaniu każdego rodzaju przeżywania muzyki przez uczniów, zarówno rozumiejąco-emocjonalnego, jak i np. ludycznego;
- podejmowaniu prób prowadzenia dyskusji nad charakterem poznawanych utworów;
- podejmowaniu debaty nad kondycją polskiej i światowej popularnej kultury muzycznej.

Każdy kontakt z muzyką powinien umożliwiać uczniom rozumienie znaczeń symbolicznych w muzyce. Te zaś wiążą się z funkcjami, jakie muzyka na przestrzeni dziejów pełniła i pełni. Wyróżnić tutaj należy:

- funkcję religijną – wskazywanie na rolę muzyki w obrzędowości katolickiej, protestanckiej, prawosławnej;
- funkcję rozrywkową – scharakteryzowanie udziału muzyki w życiu codziennym, towarzyskim, w ujęciu chronologicznym od średnio-wiecznych trubadurów i truwerów, poprzez tańce dworskie, pieśni ludowe, suity, utwory dedykowane mecenasom po współczesną muzykę rozrywkową;
- funkcję polityczną – wskazanie na wykorzystanie muzyki przeciwko nieprawidłowościom władzy, przemocy i wojnie;
- funkcję patriotyczną – podkreślenie roli pieśni patriotycznej w podtrzymywaniu ducha polskości;
- funkcję ogólnorozwojową – w kontekście kształcenia muzycznego.

Rozumienie owych funkcji warunkuje rozumienie potrzeb poznawania muzyki i asymilowania jej wartości kulturowych.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- słuchowe rozróżnianie stylów i gatunków muzyki oraz sposobów jej komponowania, ze świadomością pełnionych przez muzykę funkcji w życiu jednostki i społeczeństw;
- znajomość podstawowego kanonu dzieł muzycznych wszystkich epok ze szczególnym uwzględnieniem muzyki polskiej;
- umiejętność określenia wartości estetycznych poszczególnych utworów dla siebie oraz w sensie uniwersalnym;
- doświadczanie estetycznych doznań w kontakcie z muzyką artystyczną.

Wiedza i umiejętności posługiwania się językiem muzyki

Posługiwanie się językiem muzyki jest uwarunkowane zarówno wiedzą, jak i umiejętnościami. W pierwszym przypadku konieczne jest nawiązanie do wiadomości:

- z zasad muzyki;
- historii muzyki (w zarysie);
- form muzycznych (wybranych);
- literatury muzycznej (poznanej drogą kształcenia szkolnego i pozaszkolnego).

W drugim zaś uczeń powinien posiadać umiejętność zapisywania muzyki i gry na instrumentach.

Zalecane są także muzyczne zadania wykonawcze i kompozycyjne z zastosowaniem programów komputerowych oraz tworzenie

nowych (w sensie formy — bezforemności, barwy i użytych źródeł dźwięku) kompozycji, będących sposobem ekspresji własnych uczuć, wyobrażeń czy daleko idących skojarzeń (synestezja). Realizacja owych zadań może prowadzić do oryginalnych, nowoczesnych wytworów artystycznych.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- stosowanie zdobytej wiedzy o muzyce;
- umiejętność odtwarzania muzyki na poziomie amatorskim;
- tworzenie własnych kompozycji muzycznych i/lub dźwiękowych (np. tworzenie ilustracyjnych opisów zjawisk wyimaginowanych, fantastycznych).

Edukacja muzyczno-medialna

Dobłą orientacją młodzieży w problematyce informatycznej sprawia, że każda forma pracy na tym etapie powinna być powiązana z naturalnym wykorzystywaniem zarówno oprogramowania komputerowego, jak i źródeł informacji, które można uzyskać z sieci Internetu. Należy więc stosować różne formy pracy z mediami:

- odtwarzanie i tworzenie muzyki przy stosowaniu odpowiedniego oprogramowania (w postępie czasu owe programy będą coraz to doskonalsze i łatwiej dostępne);
- zapisywanie na nośnikach dźwięku własnych wykonań i kompozycji muzycznych czy ilustracyjno-dźwiękowych;
- stosowanie muzyki odtwarzanej do własnych przekształceń drogą oprogramowania komputerowego;
- tworzenie własnych kompozycji multimedialnych w formie sztuki synkretycznej;
- poszukiwanie informacji o muzyce, jej historii, wykonawcach i imprezach muzycznych;
- tworzenie własnych stron internetowych o tematyce muzycznej;
- podejmowanie prób badawczych związanych z kulturą muzyczną młodzieży z wykorzystaniem forów internetowych.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- umiejętność pracy z mediami na polu odtwarzania i tworzenia muzyki;
- umiejętność pozyskiwania informacji o bieżących trendach w muzyce artystycznej i popularnej;

- umiejętność prowadzenia dyskusji w sieci na tematy związane z potrzebami młodzieży w zakresie kultury muzycznej.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze muzycznej

Młodzież liceów powinna już mieć wyrobione nawyki obcowania z kulturą muzyczną, powinna też mieć określone potrzeby w tym zakresie. Jednak na tym etapie, przy opanowanej już wiedzy i pewnym poziomie umiejętności, szczególny nacisk należy położyć na aktywizowanie jej w następujących formach:

- organizowanie grup muzycznych zajmujących się odtwarzaniem i/lub tworzeniem muzyki w ramach zajęć pozalekcyjnych, które powinny być prowadzone podobnie do kursów mistrzowskich
 - przy zastrzeżeniu różnicy poziomu podejmowanych zadań muzycznych;
- organizowanie wyjazdów turystycznych związanych z imprezami muzycznymi (konkursami, festiwalami);
- systematyczne uczestniczenie w koncertach zarówno muzyki artystycznej, jak i popularnej z możliwością przedyskutowania walorów tych koncertów z nauczycielem;
- organizowanie i przeprowadzanie dyskusji nad bieżącymi trendami w młodzieżowej muzyce popularnej rozpowszechnianej przez media;
- wypracowywanie przez nauczyciela drogą mediacji i profesjonalnej argumentacji odporności na reklamowane, niskiej wartości wytwory kultury muzycznej.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- znajomość podstawowego kanonu dzieł muzycznych człowieka kulturalnego;
- otwartość na zmiany w kulturze muzycznej;
- krytyczne postawy wobec jej bieżących zjawisk.

Pakiety uzupełniających zajęć muzycznych

Poza lekcjami muzyki uczniowie liceów i średnich szkół maturalnych powinni mieć możliwość pogłębiania swoich umiejętności

i zainteresowań muzyką. W każdej szkole należy zapewnić uczniom możliwość uczestniczenia w:

- zespołach wokalnych, instrumentalnych, wokально-instrumentalnych;
- muzycznych klubach dyskusyjnych;
- kursach obsługi muzycznych programów komputerowych;
- warsztatach kompozycji (tradycyjnymi środkami i komputerowymi);
- zespołach organizujących imprezy muzyczne z muzyką na żywo oraz prezentacjami multimedialnymi.

Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje

- poszerzenie wiedzy i umiejętności muzycznych z próbą osiągnięcia profesjonalnego poziomu wykonawstwa w pewnych obszarach;
- zaspokajanie potrzeb ekspresji i przynależności do grupy;
- nabycie umiejętności w zakresie organizacji zdarzeń muzycznych.

Warunki realizacji programów muzycznych opartych na standardach

Zakłada się, że lekcje muzyki będą się odbywały w wymiarze 1 godziny tygodniowo w ciągu trzech lat nauki w liceach ogólnokształcących i maturalnych szkołach średnich. Przedmiot ten powinien prowadzić nauczyciel legitymujący się ukończeniem studiów muzycznych, magisterskich ze specjalnością edukacja w zakresie sztuki muzycznej, lub absolwent artystycznych wydziałów uniwersyteckich, z zastrzeżeniem pełnego przygotowania pedagogicznego. Należałoby także dokonać zmian w standardach kształcenia nauczycieli, szczególnie w obszarze nabywania umiejętności twórczych i umiejętności wykorzystywania nowoczesnych środków w edukacji muzycznej.

W szkołach powinna być pracownia muzyczna wyposażona w:

- instrument klawiszowy;
- instrumenty perkusyjne (melodyczne i niemelodyczne);
- tablicę z pięcioliniami;
- sprzęt odtwarzający i nagrywający;
- płyty kompaktowe, kasety wideo, płyty DVD;
- komputer z oprogramowaniem muzycznym i programem do opracowywania prezentacji multimedialnych;
- biblioteczkę muzyczną;
- miejsce do ćwiczeń tanecznych i ruchowych.